OUTLINES

OF THE

HISTORY OF INDIA.

THE MAHOMEDAN PERIOD.

Principally adapted for the use of boys in Anglo-Vernacular Schools.

BY

Jamshedjee D. Master

Assistant Teacher
Elphinstone Middle School.

FIFTH EDITION.

Bombay.
PRINTED AT THE RIPON PRINTING PRESS.

1889.

Price 3 Annas.

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

(મુસલમાન રાજ્યનું વર્ણન.)

ગુજરાતી અને ઇંગ્રેજી નિશાળના વિદ્યાર્થીઓને માટે.

રચનાર

જમશેદજી દો૦ માસ્તર.

મદદનીસ શિક્ષક,

એલ્ફિનસ્ટન મિડલ સ્કૂલ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઇ,

ધી રિપન પ્રિંટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

૧૮૮૯.

કિંમત ત્રણ આના.

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

પ્રકરણ ૧ લું.

હિંદુસ્તાનનું અસલ નામ ભરતખંડ અને તેથી પણ જુનું નામ આર્યાવર્ત છે. અસલના વારામાં એ દેશના લોકો બહુ સુશીલ, ભલા, એક એકના મિત્ર, અને સત્ય બોલનારા હતા. દેશ પણ બહુ રસાળ હતો, તથા લોકો પણ પૈસે ટકે સુખી હતા. હિંદુસ્તાનમાં દોલત ઘણી છે એવું સાંભળીને દુર દેશના રાજાઓ એ દેશ લલચાઇને લૂટવા આવતા. મુસલમાનોએ એ દેશ જીતી લીધો તે પેહેલાં ઇરાનના બાદશાહ દારાયસે ઇ. સ. પૂર્વ ૫૨૧ માં હુમલો કરીને સિંધુ નદીને કાંઠે આવેલો મુલક જીતી લીધો હતો. તેના પછી માસિદનના શેહેનશાહ અલેકઝાન્ડર અથવા સિકંદરે પંજાબના હાકેમ પોરસને સતલજ નદીને કાંઠે હરાવ્યો ને પંજાબનો કેટલોક ભાગ જીતી લીધો. ઇ. સ. પૂર્વે ૩૨૭. પોરસ કેદ પકડયો પણ તે પોતાના દેશના બચાવને માટે લડયો હતો, તેથી તેને ઘણું માન આપીને સિકંદરે તેનું રાજ પાછું સોંપ્યું.

સિકંદરના મરણ પછી તેના રાજ્યના ભાગ થયા. તેમાંનો મોટો ભાગ સેલ્યુકસ નામે તેના એક સરદારને મળ્યો. એ સરદારે મગધ અથવા બાહાર પ્રાંતના રાજા ચંદ્રગુપ્ત સામે સ્વારી કરી, પણ કંઇ ફાવ્યું નહીં ત્યારે તેની સાથે સલાહ કીધી. ચંદ્રગુપ્તનું વંશ મૌર્ય વંશને નામે ઓળખાય છે. ચંદ્રગુપ્તના પૌત્ર અશોકના વખતમાં બૌધ ધર્મનો ફેલાવો ઘણો થયો હતો. ત્યાર પછી ઘણે વરસે મુસલમાનોએ ઉપરા સાપરી હુમલા કરવા માંડયા. અને એ પ્રમાણે મુસલમાન રાજ્યનો પ્રવેશ હિંદુસ્તાનમાં થયો.

ઈ. સ. ૭૧૨ માં આરબ લોકોએ બસરાના સૂબાના સરદાર મહમદ કાસમની સરદારી તળે સિંધ પ્રાંત જીતી લીધો. ત્યાંનો રજપૂત રાજા દાહીર માર્યો ગયો, ને તેની રાજધાની દેવલનગર (કરાંચી) લૂટાઈ, ને ત્યાંની વસ્તી નો નાશ થયો. મહમદ કાસમને ઈ. સ ૭૧૪ માં ખલીફે પાછો તેડાવ્યો, અને રીબાવીને મારી નાખ્યો, ત્યારથી આરબોએ સિંધ પ્રાંત ખોઇ દીધો, અને રફતે રફતે રજપૂતોએ પાછો એ પ્રાંત લીધો—ઈ. સ. ૮૨૮.

ઘઝનવી વંશ.

દશમી સદીની શરૂઆતમાં મધ્ય એશિઆમાં બુખારામાં સામાનીસ વંશનું રાજ્ય હતું. એમાંના એક રાજાના ગુલામ અલપ્તગીને ઘઝનીમાં સ્વતંત્ર રાજ સ્થાપ્યું. તેની પછી તેનો જમાઈ સબકતગીન ગાદીએ બેઠો. તેના મરણ પછી તેનો દીકરો મહમૂદ ગાદીએ બેઠો.

મહમુદ ઘઝનવી ૯૯૭—૧૦૩૦ સુધી.

એ ૯૬૭ માં જનમ્યો હતો. એના બાપનું નામ સબકતગીન હતું. એ ઘણો બહાદૂર તથા લોભી હતો. એ વિદ્યા તથા ખેતીવાડીને ઉત્તેજન આપતો. પણ હિંદુસ્તાનમાં ઘણી દોલત છે તે મેળવવા માટે તથા ત્યાંના લોકો મૂર્તિ પૂજક ધર્મ પાળે છે તેનો નાશ કરી મુસલમાની ધર્મ ફેલાવવાના ઇરાદાથી તેણે હિંદુસ્તાન પર બાર સ્વારી કરી.

પેહેલી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૦૧:- મહમુદે ૧૦૦૦૦ વીણી કાઢેલા સ્વારો લઇને પેશાવરની નજદીક લાહોરના જયપાલ રાજા ઉપર સ્વારી કરી, ને તેને હરાવ્યો. એ રાજાને આગળ સબકતગીને હરાવ્યો હતો અને આ વખતે મહમદે હરાવ્યો તેથી તે પોતાની આબરૂ જતી રહી એમ સમજી પોતાને હાથે ચેહ ખડકી બળી મુઓ.

બીજી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૪:—આ લડાઇમાં મહમદે ભાટીઆના રાજા વિજયરાયને મુલતાનની પાસે હરાવ્યો.

ત્રીજી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૫:— મહમદે મુલતાનના સરદાર અબલફટા લોદીને હરાવ્યો.

ચોથી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૮-૯:— આ સ્વારીમાં મહમદને અટકાવવાને લાહોરનો રાજા અનંગપાલ પોતાના મોટાં લશ્કર સહીત દિલ્હી, કનોજ, ઉજ્જન, ગ્વાલયર, કલીંજર, અને અજમેરના રાજાને લઇને આવ્યો. અને લડાઇ થઇ તેમાં બંને તરફવાળાનાં ઘણાં માણસ મરણ પામ્યાં પણ કોઇની પૂરેપૂરી ફતેહ થઇ નહીં. એટલામાં અનંગપાળનો હાથી આગના ગોળાથી ચમકયો ને પોતાના સ્વારને લઇ લડાઇના મેદાનમાંથી નાઠો. આ ઉપરથી એના લશ્કરે એમ ધાર્યું કે અનંગપાળ પોતાનો જીવ બચાવવાને નાઠો હશે તેથી તેઓમાં ફુટ પડી અને સઘળા જીવ લઇને નાઠા. મહમદના લશ્કરે તેમની પછવાડે જઇને તેમનામાંના ઘણાકને મારી નાંખ્યા. ત્યાંથી મહમદ નગરકોટ ગયો, ત્યાંના દેહેરાંનો નાશ કર્યો, અને તેમાંથી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવ્યું.

પાંચમી સ્વારી ૧૦૧૦:—આ વખતે મહમદે મુલતાન હાથ કીધું.

છઠી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૪:—મહમદે જમના અને સરસ્વતી વચ્ચે આવેલા થાનેશ્વરના દેહેરાં ઉપર લુટ ચલાવી. એ સ્વારીમાં પણ તેણે સોનુ રૂપું ઘણું મેળવ્યું.

સાતમી અને આઠમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૫:—મહમદે કાશ્મીરપર બે વાર સ્વારી કીધી; પણ બંને વખત માર ખાઇ પાછું હઠવું પડયું.

નવમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૮-૧૯:—આ વખતે મહમદ ૧૦૦૦૦૦ ઘોડેસ્વાર તથા ૨૦૦૦૦ પાયદલ લઇને પેશાવરથી નિકળ્યો અને પંજાબ

ઓળંગી કનોજ આવી પોહોંચ્યો. તે કાળે હિંદુસ્તાનના દેશી રાજ્યોમાં કનોજ ઘણું ચઢીયાતું ગણાતું હતું. ત્યાંનો રાજા પોતાને હિંદુસ્તાનનો શેહેનશાહ કેહેવડાવતો હતો. એ લડાઇ કર્યા વિના મહમદને તાબે થયો. મહમદ ત્રણ દિવસ ત્યાં રહ્યો ને કાંઇ નુકશાન કર્યા વગર પાછો ફર્યો. અહિંથી નિકળી મહમદ હિંદુઓના દેવ કૃષ્ણની જન્મ ભુમી મથુરા તરફ ગયો, અને ત્યાંની સોના તથા ઝવેરથી મઢેલી મૂર્તિનો નાશ કરી સઘળો ખજાણો ઉંટપર લાધી તથા ૫૩૦૦૦ કેદીઓ પકડી ઘિજની ગયો. ત્યાં તેમને બબ્બે રૂપીએ વેચ્યા.

દશમી અને અગીઆરમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૨-૨૩:—કનોજનો રાજા લડયા વિના તાબે ગયો માટે કલીંજરના રાજાએ તેનાપર સ્વારી કરી તેને માર્યો. આ સાંભળી મહમદે કલીંજરના રાજ્ય ઉપર ચઢાઇ કરી અને તે રાજાને હરાવ્યો.

બારમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૪-૧૦૨૫—આ છેલ્લી સ્વારી મહમદે ગુજરાતમાં સોમનાથના દેહેરાં ઉપર કરી. અજમેરથી નિકળી ગુજરાતની અમલી રાજધાની અણહિલવાડ સુધી વગર અટકાવે મહમદ આવી પોહોંચ્યો. આ દેરાંનો બચાવ કરવાને જે રજપૂત રાજા તથા ગુજરાતના મુખ્ય સરદારો આવ્યા હતા તેમાં ચામુડનો પાટવી કુંવર વલ્લભસેન તથા તેનો ભત્રિજો ભીમદેવ મૂખ્ય હતા. એ લડાઇ ત્રણ દિવસ સૂધી ચાલી, તેમાં આખરે રજપૂતો હાર્યા, અને મહમદે દેહેરાંમાં પેસી મૂર્તિનો નાશ કર્યો. પાછા ફરતી વખતે જે રસ્તે મહમદ હિંદુસ્તાનમાં આવ્યો હતો તે રસ્તો ભીમદેવ એક મોટાં લશ્કર સાથે ઘેરી બેઠો હતો, તેથી તેને સિંધુની પૂર્વના રેતીના મેદાનને રસ્તે જવું પડયું. એ મેદાનમાં પાણીની તંગાસને લીધે તેના હજારો માણસો મરી ગયાં. એ રીતે બાપડા હિંદુઓને મારી નાંખવા જે મુસલમાનો હોંસે હોંસે આવ્યા

હતા તેઓ ખરે બપોરે ખાણું વિના તરફડી તરફડીને મુઆ. મહમદ ફરીથી હિંદુસ્તાનમાં આવ્યો નહીં; પણ ઈરાન જીતી લીધા પછી થોડેક દહાડે ૬૩ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો—ઈ. સ. ૧૦૩૦. પોતે એકઠી કરેલી દોલત જોઈને એને ઘણું રડવું આવ્યું.

એણે ગિઝનીમાં એક મદ્રેસા સ્થાપી હતી. એના વખતમાં શાહનામાનો બનાવનાર ફીરદુશી વગેરે બીજા વિદ્વાનો થઈ ગયા. એને "આઈકોનો કલેસ્ટ" એટલે મૂર્તિનો તોડનાર કહે છે. એણે એક મસીદ બંધાવી હતી, જેને "સલેસ્ટિઅલ બ્રાઈડ" કહેતા.

મહમદના વંશજો:—સુલતાન મહમદના મરણ પછી એના વંશમાં કુસંપ ચાલવાથી એણે જે જગાઓ જીતી લીધી હતી તે સઘળી હિંદુ રાજાઓએ પાછી હાથ કરી લીધી. એ વંશનો છેલ્લો રાજા ખુશરૂ, લાહોરમાં રાજ કરતો હતો. તેના ઉપર મહમદ ગોરીએ ચઢાઈ કરી તે રાજ જીતી લીધું.

ઘોરી વંશ* ૧૧૮૬ થી ૧૨૦૬

મહમદ ઘોરી ૧૧૮૬-૧૨૦૬

એણે બેહરામના દીકરા ખુશરૂને લાહોરમાંથી હાંકી કાઢયો અને તે રાજ પોતાને હાથ કર્યું. એ ઈ. સ. ૧૧૭૩ માં ગીજનીની ગાદીએ બેઠો. ત્યાર પછી તેણે મુલતાન તાબે કર્યું ને ગુજરાતપર ચઢી આવ્યો. ઈ. સ. ૧૧૭૮. પણ બાળમૂળરાજના કાકા ભીમદેવે તેને હરાવી પાછો કાઢયો. ૧૧૯૧ માં મહમદ ઘોરીએ અજમેર ઉપર ચઢાઈ કીધી પણ ત્યાંના રાજા પૃથુરાજે તેને થાનેશ્વર આગળ હરાવ્યો. પછી રજપૂતો

* અફગાનીસ્તાનની ઉત્તરે આવેલા ઘોર પ્રગણામાં મહમદ ઘોરી જનમ્યો હતો તેથી એ વંશનું નામ ઘોરી વંશ પડયું.

માંહોમાંહે લડીને કમજોર થઇ ગયા હતા તેવામાં સને ૧૧૯૩ માં મહમદ એક વધારે બળવાન ફોજ લઇને પાછો આવ્યો; પાણી થાનેશ્વર આગળ લડાઇ થઇ તેમાં પૃથુરાજ હાર્યો અને માર્યો ગયો. પછી કુતબુદીન નામે તેના ગુલામને હિંદુસ્તાનનો સૂબો ઠરાવી તે સ્વદેશ ગયો. એ સૂબાએ દિલ્હીમાં રાજધાની કરીને બીજાં શેહેરો જીત્યાં. ૧૧૯૪ માં મહમદ ઘોરીએ આવી કનોજના રાજા જયચંદરાયને હરાવી, તેનો દેશ જીતી લીધો, ને કાશી જઇ ત્યાંના દેહેરાં ભાંગી તથા શિવલિંગો અને મૂર્તિઓને તોડી શેહેરો અને ગાંમડાં લૂટ્યાં. એના બીજા સરદાર બખત્યાર ખીલજીએ ૧૧૯૯ માં બાહાર પ્રાંત, અને ૧૨૦૩ માં બંગાલા પ્રાંત તાબે કીધો. મહમદ ઘોરીએ મહમદ ઘિઝનીની માફક નવ વખત હિંદુસ્તાનપર ચઢાઇ કીધી. છેલ્લી સ્વારી પછી ઘિઝની તરફ પાછો ફરતાં તે સિંધુ નદીને કાંઠે છાવણી નાખી સૂતો હતો તે વખતે પંજાબની ઉત્તર તરફના પાહાડોની એક ગકર જાતની ટોળી તેના તંબુમાં પેઠી અને ચોકીવાનને મારી તેને મારી નાંખ્યો-ઇ. સ. ૧૨૦૬.

ગુલામી વંશ ૧૨૦૬ થી ૧૨૯૦.

કુતબુદીન ૧૨૦૬-૧૨૧૦

એ ગુલામી વંશનો પેહેલો બાદશાહ હતો. નીશાપુર નામે ઇરાનમાં એક શેહેર છે, ત્યાંના રેહેવાસીનો એ ગુલામ હતો. એ ઘણો ચંચલ માલમ પડયાથી એના ધણીએ એને વિદ્યા તથા હુનરમાં સારી તાલીમ આપી હતી. એના ધણીના મરણ પછી એને શાહબુદીન ઘોરીએ વેચાતો લીધો, અને એ ઘણો વફાદાર, વિશ્વાસુ, તથા હિંમતવાન માલમ પડ-વાથી તેને ધીમે ધીમે મોટી પદવીએ ચઢાવ્યો, તથા પોતાને કાંઇ પુત્ર ન હતો તેથી તેને પોતાનો છોકરો કરી લીધો અને પોતાની ગાદી આપી.

કુતબુદીન ઘણો ઉદાર, પ્રમાણીક અને દયાળુ હતો. શાહબુદીન જીવતો હતો તે વખતમાં તેણે અજમેર જીતી લીધું હતું, તથા ગવાલિયરનો કિલ્લો લાંબી મુદત સુધી ઘેરો ઘાલીને લીધો હતો, તથા ગુજરાતમાં પેસી અણહીલપુર લીધું હતું. એણે દીલ્હીમાં એક મિનારો બંધાવ્યો તેને કુતુબમિનાર કહેછે. એ ૧૨૧૦ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો છોકરો આરામ ગાદીએ બેઠો.

આરામ ૧૨૧૦-૧૨૧૦

એ ઘણો નબળો હોવાથી એના વખતમાં દરેક ઠેકાણે બળવા ઉઠયા. એનો બનેવી અલ્તમસ એને ગાદીએથી ઉઠાડી મુકી પોતે બેઠો.

અલ્તમસ ૧૨૧૦—૧૨૩૫.

એ એક તુર્કિ ગુલામ હતો. એ ઘણો હિંમતવાન હોવાથી આગળ જતાં મોટી પદવીએ ચઢયો, અને કુતબુદીને પોતાની છોકરી સાથે એને પરણાવ્યો. એણે બંગાલા, બ્હાર, ગ્વાલ્યર, તથા ઉજ્જન જીતી લીધાં, અને વિક્રમ રાજાનું બાવલું ભાંગી નાખ્યું. જંઘીસખાં નામનો તુર્કિ લોકનો સરદાર એના તખતમાં ઇ. સ. ૧૨૧૭ માં એક જબરી ફોજ લઇ સિંધુ નદીનો સઘળો મુલક ઉજાડ કરતો વધી આવ્યો. અલ્તમસ ૧૨૩૫ માં મરણ પામ્યો. પછી એનો છોકરો રૂકનુદીન ગાદીએ બેઠો.

રૂકનુદીન ૧૨૩૫—૧૨૩૬.

રૂકનુદીન માઠી ચાલનો રાજા હતો. એણે માત્ર સાત મહિના રાજ્ય કર્યું, એટલામાં એની બેન રજીઆ બેગમે એને ગાદીઉપરથી ઉઠાડી મુકયો.

રજીઆ બેગમ ૧૨૩૬—૧૨૩૯.

એ ઘણી ખુબસુરત, ભણેલી અને ચાલાક સ્ત્રી હતી. એણે કેટલાએક દીવસ સુધી પોતાનું રાજ બહાદુરીથી ને વાજબી રીતે ચલાવ્યું, પણ પાછલથી જમાલ નામના ગુલામ સાથે પ્યારમાં પડવાથી એના રાજમાં બખેડા થયા અને એક અલતુન્યા નામના તુર્કિ સરદારે તેને કેદ કરી; પણ જ્યારે તેની સાથે પરણવાનો કોલ આપ્યો ત્યારે તે સરદારે તેને છોડી મુકી. ઈ. સ. ૧૨૩૯ માં એના ભાઈ બેહેરામે એને પાછી કેદ પકડી મારી નખાવી.

બેહેરામ ૧૨૩૯—૧૨૪૧.

એ બેઅકલ ને તામસી, તથા નબળો અને ઘાતકી રાજા હતો. ઈ. સ. ૧૨૪૧ માં મોગલ લોકોએ લાહોર ઉપર હુમલો કર્યો, તેઓને કાઢવાને એણે લશકર મોકલ્યું, તેણે બંડ કરી એને મારી નાખ્યો.

મસુદ ૧૨૪૧—૧૨૪૬.

એ રૂકનુદીનનો છોકરો હતો અને ઘણો ઘાતકી તથા નઠારી ચાલનો હતો. એના વખતમાં મોગલ લોક બે વાર ચઢી આવ્યા, પણ તેમને એણે હાંકી કાઢયા. ઈ. સ. ૧૨૪૬ માં નાશરૂદીન મહમદ તેને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી પોતે બેઠો.

નાશરૂદીન ૧૨૪૬—૧૨૬૫.

આ સુલતાન સદગુણી હતો. એ વિદ્યાને ઉત્તેજન આપતો, પોતાની રૈયતનો બચાવ કરતો, ને ગરીબનો મિત્ર હતો. એ પોતાનો સઘળો વખત અભ્યાસ કરવામાં ગુજારતો. ગ્યાસુદીન બલબન એનો મુખ્ય પ્રધાન

હતો. એના રાજનો સઘળો વહીવટ એજ ચલાવતો હતો. નાશરૂદીન પોતાના વજીરની છોકરી સાથે પરણ્યો હતો. એ એક મોટા રાજનો ધણી હતો તે છતાં પોતાનો સઘળો ખરચ ચોપડી લખી ચલાવતો, અને કોઈ ચાકર નહીં રાખતાં પોતાના ઘરનો સઘળો વહીવટ પોતાની સ્ત્રી પાસે કરાવતો હતો.

ગ્યાસુદીન બલબન ૧૨૬૫—૧૨૮૭.

નાશરૂદીન મહમહુદના વખતમાં એણે ઘણી સારી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું હતું તેથી નાશરૂદીનના મરણ પછી ઉમરાવોએ એને ગાદી આપી. એ અલ્તમસનો ગુલામ ને જમાઈ હતો. તુર્ક ઉમરાવો નજરમાં આવે તેને ગાદીએ બેસાડતા ને ઉઠાડતા તેઓની સત્તા એણે તોડી. તાતાર લોકના હુમલાથી જે રાજા રાજ છોડી દઈ નાશી ગયા હતા તેઓ દીલ્હીમાં આવી એને આશરે રહ્યા હતા. એની દરબારમાં અમીર ખુશરૂ વિગેરે બીજા મોટા કવીઓ અને વીદ્વાનો હતા. મેવાડના રજપુતો એની સામે થયા માટે એણે તેઓમાંના એક લાખ માણસોને મારી નાંખ્યા. બંગાળાના હાકેમ તોગ્રલે બળવો કીધો હતો તે એણે સમાવ્યો. એનો પાટવી કુંવર મહમદ જે વિદ્વાને આશરો આપતો તે પંજાબમાં મોગલ લોકની સામે લડતાં માર્યો ગયો. એ દુઃખથી સુલતાન પોતે ૮૦ વર્ષની ઉમ્મરે ઈ. સ. ૧૨૮૭ માં મરણ પામ્યો. એણે પોતાના પાટવી કુંવર મહમદના છોકરા કૈખુશરૂને પોતાની ગાદી સોંપી હતી.

કૈકુબાદ ૧૨૮૭—૧૨૯૦.

ગ્યાસુદીને કૈખુશરૂને રાજ આપવાને કહ્યું હતું તે છતાં ઉમરાવોએ ગ્યાસુદીનના બીજા છોકરા બકારાખાન જે બંગાળાનો સુબો હતો તેના

છોકરા કૈકુબાદને ગાદીએ બેસાડયો. એ ઘણો આળસુ અને ખરાબ લતમાં પડયો હતો. એણે પોતાના પિતરાઇ ભાઇને મારી નખાવ્યો. એણે પોતાનું રાજ પોતાના વજીર નીઝામુદ્દીનને સોંપ્યું હતું. તે લોકો ઉપર ઘણો જુલમ ગુજારતો અને જેઓ એની સાંમે થતા તેઓને મારી નાખતો. એ વજીરે પાદશાહને ખોટું સમજાવીને તેના બાપ બકારખાન સાથે કજીયો કરાવ્યો ને તેની સાંમે લડવા મોકલ્યો, પણ તેઓએ સલાહ કરી. પછી તે વજીરને કૈકુબાદે ઝેર દઇ માર્યો. કૈકુબાદ ગુલામી વંશનો છેલ્લો પાદશાહ હતો. એના વખતમાં એટલે ઇ. સ. ૧૨૯૦ માં જલાલુદ્દીન ખિલજી જેને એ બાદશાહે પાછળથી પોતાનો વજીર કીધો હતો, તે આ સુલતાનને તથા તેના છોકરાને મારી નાંખી ગાદીએ બેઠો.

ખીલજી વંશ ૧૨૯૦—૧૩૨૦.

જલાલુદ્દીન ખીલજી ૧૨૯૦—૧૨૯૫.

એ ખિલજી વંશનો પેહેલો બાદશાહ હતો. અલાઉદ્દીન નામે એક શૂરો પણ દુષ્ટ સરદાર એનો ભત્રિજો થતો હતો. એ સરદારે બુંદેલખંડ તથા માલવામાં ગડબડ મટાડી ત્યાં સારો બંદોબસ્ત કર્યો તેથી બાદશાહે એને અયોધ્યાનો સુબો બનાવ્યો. જલાલુદ્દીનનાં વખતમાં મોગલો દીલ્હીના ઝાંપા સુધી ચઢી આવ્યા પણ તેમને એણે હાંકી કાઢયા હતા. પછી અલાઉદ્દીન ૮૦૦૦ વિણી કાઢેલા સ્વારો લઇ નર્મદા નદી ઓલંગી દેવગિરી જેને હમણાં દોલતાબાદ કહેછે ત્યાં ગયો અને તેના રાજા રામદેવને તાબે કીધો. તેની કનેથી ઇલીચપુર શેહેર તથા પુષ્કળ ધન લઇ એ દીલ્હી પાછો ફર્યો. જલાલુદ્દીન થોડા સ્વારો સહીત સામો ભેટવા ગયો એટલે તે દુષ્ટ ભત્રિજાએ દગાથી તેને મારી નાખ્યો. આ ખબર સાંભળતાં તેની બેગમે

પોતાના બાળકુંવર ઇબ્રાહીમની દુવાઇ ફેરવી. પણ અલાઉદ્દીન બાદશાહનો ખિતાબ ધારણ કરી તેની સામો થયો ને તેને તથા બેગમને દગાથી પકડી મંગાવી નિર્દયપણે મારી નખાવ્યાં.

અલાઉદ્દીન ૧૨૯૫--૧૩૧૫

એ સ્વભાવે જંગલી ને ઘાટકી હતો. એને ખુની પણ કેહતા. એના વખતમાં મોગલોએ સાત વાર હુમલા કર્યા. લડાઇઓમાં જે મોગલો પકડાતા તેને એ મારી નંખાવતો. ઇ. સ. ૧૨૯૭ માં એણે ગૂજરાતપર ચડાઇ કરીને તેની રાજધાની અણહીલવાડનો નાશ કીધો. ત્યાંનો રાજા કરણ નાશી ગયો અને તેની રાણી કમળાદેવી જે હિંદુસ્તાનમાં સર્વથી ઘણી ખુબસુરત ગણાતી તેની જોડે એણે પાછળથી લગન કર્યું. આ રાણીની છોકરી દિવાળીદેવી દક્ષિણમાં અલીફખાંની સ્વારીમાં પકડાઇ તેને અલાઉદ્દીને પોતાના વડા છોકરા ખિજરખાં સાથે પરણાવી. ખંભાતમાંથી અલાઉદ્દીને કેટલાક ગુલામો પકડ્યા હતા તેમાં એક ઘણો રૂપાળો ને બુદ્ધિવાન કાફુર નામે હતો, તેને અલાઉદ્દીને પોતાનો વજીર કીધો. એનો ભત્રિજો સુલેમાન એને મારી ગાદીપતિ થવાની કોશેશમાં નિષ્ફળ થયો ને આખરે પોતેજ અલાઉદ્દીનના હાથથી માર્યો ગયો. એણે ઇ. સ. ૧૩૦૩ માં ચિતોડ હાથ કર્યું અને તેના રાજાને કેદ કીધો. ઇ. સ. ૧૩૧૫ માં એના વજીરે એને ઝેર દઇ મારી નાંખ્યો.

ઉમર ૧૩૧૫—૧૩૧૬.

કાફુરે અલાઉદ્દીનના નાની વયના ચોથા છોકરા ઉમરને ગાદી સોંપીને તેને નામે પોતે રાજ ચલાવવા માંડ્યું. જે બે શાહજાદાઓને બંધુ-કેદ કર્યા હતા તેમની આંખો ફોડી ને ત્રીજા મુબારકનો જીવ લેવાને

મારા મોકલ્યા. પોતાના બધાં રત્નો ને ઘરેણાં એ મારાને આપી તેમ-નાથી મુબારક બચ્યો. પછી તેજ ખુની લોકોએ કાફુરને મારી નાખ્યો, અને મુબારકે રાજ્યનો કબજો લીધો.

મુબારક ૧૩૧૬—૧૩૨૦.

એણે પોતાના નાના ભાઈ ઉમરની આંખો ફોડી નખાવી અને જેની મદદથી પોતાને ગાદી મળી હતી તેઓને મારી નખાવ્યા. ખુશરૂખાં નામનો એક વટલેલ હિંદુ જે જાતે ઢેડ હતો તેને એણે પોતાનો વજીર કીધો. મુબારકે દક્ષિણ ઉપર સ્વારી કરી અને રામદેવના જમાઇ હરપાળ-ને પકડી તેની જીવતાં ચામડી ઉતારી નખાવી. એ વિષઇ હતો અને મોજશોખમાં મચ્યો રેહેતો, તેથી એના રાજમાં ઘણા બળવા થયા. ઇ. સ. ૧૩૨૦ મા એનો વજીર ખુશરૂખાં કેટલાક હથીઆરબંધ માણસો લઇ તેના સુવાના ઓરડામાં દાખલ થયો અને તેને તથા અલાઉદ્દીનના પાદશાહી કુટુંબના એકેએક મરદને મારી નાખી પોતે ગાદીએ બેઠો. પણ તેજ વર્ષમાં ઘાજીખાં તઘલખ નામના પંજાબના હાકમે ખુશરૂને મારી નાખ્યો.

તઘલખ વંશ ૧૩૨૦ થી ૧૪૧૨.

ઘાજીખાં તઘલખ ૧૩૨૦—૧૩૨૫.

ખુશરૂના મરણ પછી ખિલજી વંશનો કોઇ પુરૂષ ગાદીએ આવવાને લાયક નહીં હોવાથી ઉમરાવોએ ખુશીથી પંજાબના હાકેમ ઘાજીખાં તઘ-લખને સુલતાન ઠેરવ્યો. એ ગાદીએ આવ્યો ત્યારે એનું નામ ગ્યાસુ-દ્દીન પાડયું. એણે ખેડુતનાં હકમાં લાભકારી કાયદા કાઢયા. ઇ. સ. ૧૩૨૫ માં બંગાળા તરફથી પાછાં ફરતાં એની ઉપર એક ડેરો તુટી પડવાથી એ મરણ પામ્યો. એ ડેરો એના દીકરા શાહજાદા મહમદે

હુમલો કરાવ્યો હતો અને તે વખતે પોતે હાજર નહીં હતો તેથી એવો શક જાય છે કે એમાં એનું કંઇ કાવતરૂં હશે. ગ્યાસુદ્દીને દિલ્હી પાસે તઘલખાબાદ નામે એક કિલ્લો બંધાવ્યો હતો.

મહમદ તઘલખ ૧૩૨૫—૧૩૫૧

એ ઉદાર ચતુર, ને ભણેલો હતો; પણ એની પછવાડેની ચાલ એક ઘેલા માણસ સાથે સરખાવી શકાય તેવી હતી. માળવાનો સૂબો એ પાદશાહનો ભત્રિજો થતો હતો, તેની એણે જીવતાં ચામડી ઉતારી નખાવી. એના રાજમાં જગે જગ બંડ થયાં તે એ સમાવી શક્યો નહીં. એણે ઇરાન અને ચીન દેશ ઉપર હુમલો કરવા સારૂ એક લાખ માણસનું લશ્કર મોકલ્યું, પણ હીમાલય પર્વત ઓળંગતાં સઘળાનો નાશ થયો. એણે પોતાની રાજધાની દિલ્હીમાંથી ફેરવી દક્ષિણે દોલતાબાદમાં લઇ જવાનો ઠરાવ કર્યો, અને પોતાની રૈયતને ત્યાં જઇ વસવાનું ફરમાવ્યું. તેથી હજારો માણસો રસ્તામાં રખડી મુવાં. જ્યારે જુલમ અને ભારે કરથી કંટાળી એની રૈયત જંગલમાં નાશી જતી ત્યારે પોતાના લશ્કર પાસે તેનો શિકાર કરાવતો. એક વખતે એનો દાંત પડી ગયો તેને બાદશાહી દબદબાથી દટાવી તે ઉપર એક કિમતી ઘોર ચણાવી. પીતળનાં નાણાં ચલાવવાની કોશેશ કરી તેથી પણ લોકોની ખરાબી થઇ. સિંધમાં બળવાખોરોની પછવાડે જતાં ઇ. સ. ૧૩૫૧ માં ઠઠ્ઠા શેહેરમાં એ મરણ પામ્યો.

ફીરોજશાહ ૧૩૫૧—૧૩૮૮

મહમદ તઘલખની પછી એનો ભત્રિજો ફિરોજશાહ ગાદીએ બેઠો. એ પરોપકારી, ભોળો અને દયાળુ હતો. શીકારનો તેને ઘણો શોક હતો.

સતલજ નદી ઉપર ફિરોઝાબાદ શેહેર વસાવાથી એને ફિરોઝુદીન પણ કહેતા. એણે સલાહ સંપજથી રાજકારભાર રૂડી રીતે ચલાવી પોતાની રૈયતને સુખી કરી. રૈયતના સુખને સારૂ પુલો, મસીદો, મદ્રેસા વગેરે કેટલાંએક જાહેર બાંધકામો બંધાવ્યાં, તથા ખેતીની આબાદી સારૂ જમના અને સતલજ વચ્ચે નેહેરો બંધાવી. એણે પોતાના રાજમાંથી ઘાટકી શીક્ષા કાઢી નાખી. એ ઈ. સ. ૧૩૮૮ માં પોતાની ૯૦ વર્ષની ઉમ્મરે મરણ પામ્યો.

ગ્યાસુદીન બીજો ૧૩૮૮—૧૩૮૯

એ ફિરોજનો પૌત્ર થતો હતો. રાજકાજ પ્રધાનોને સોંપી પોતે મોજ શોખમાં મચ્યો રહ્યો. એવામાં શેહેરમાં બંડ ઉઠયું, તેમાં એ મરણ પામ્યો

અબુબકર ૧૩૮૯—૧૩૮૯.

ગ્યાસુદીનના મરણ પછી ફિરોજનો અબુબકર નામે બીજો પૌત્ર સુલતાન થયો. એણે ઝાઝા દીવસ રાજ ભોગવ્યું નહીં. ફિરોજનો કુંવર નાશરૂદીન એને મારી ગાદીએ બેઠો.

નાશરૂદીન ૧૩૮૯—૧૩૯૨.

ત્રણ વરસ રાજ કરી એ મરણ પામ્યો. એની પછી એના છોકરા હુમાયુંએ સિકંદર નામ ધારણ કરી માત્ર ૪૫ દિવસ રાજ કર્યું. તેની પછી ફિરોજનો પૌત્ર બીજો મહમદ ઈ. સ. ૧૩૯૨ માં ગાદીએ આવ્યો.

બીજો મહમદ ૧૩૯૨—૧૪૧૨.

એ ઘણો નબળો બાદશાહ થઈ ગયો. એના વખતમાં બારે બંડ થયાં ને બાકી રહેલા પ્રાંતોના સુબેદારો સ્વતંત્ર થયા. તૈમુર નામના

એક તુર્કિએ ઇ૦ સ૦ ૧૩૯૮ માં દિલ્હીપર સવારી કરી. મહમદશાહ ગુજરાત ભણી નાઠો, ને તૈમુર દિલ્હીમાં પેઠો. એણે પાંચ દિવસ સુધી શેહેરમાં ભારે લૂટ અને કતલ ચલાવી. દિલ્હી શેહેર ઉજડ કરી, અને અગણિત બંધવાઓ લઇ એ પાછો ફર્યો. એવું કેહેછે કે કુચ કરવામાં બંધવાઓ તરફથી એને હરકત પડી, તેથી ૧૫ વરસનાઓને રાખી, બીજાઓને એણે કતલ કરાવ્યા. એના મુખ્ય શેહેરો બુખારા તથા સમરકંદ હતાં. તૈમુર ઇ. સ ૧૪૧૩ માં સમરકંદમાં મરણ પામ્યો. તૈમુરના ગયા કેડે મહમદ ગૂજરાતથી પાછો ફર્યો, ને ઇ સ. ૧૪૧૨ સુધી નામની બાદશાહી ભોગવી. એના મરણ પછી રાજનો અધિકાર દોલતખાં લોદીને હાથ આવ્યો. એના હાથમાંથી ખીજરખાં નામે સૈયદે રાજ છીનવી લીધું. ઇ. સ. ૧૪૧૪.

સૈયદ વંશ ૧૪૧૪ થી ૧૪૫૦.

સૈયદ ખીજરખાં ૧૪૧૪—૧૪૨૧.

તૈમુરે એને મુલતાનનો સુબેદાર ઠરાવ્યો હતો. એણે દિલ્હી જીતી લઇ સુલતાનપદ ધારણ કર્યા વિના સાત વરસ રાજ કર્યું, એટલો વખત પ્રાઇ શીને આળસમાં કાઢયો. એની પછી એનો છોકરો મુબારક ગાદીએ બેઠો.

સૈયદ મુબારક ૧૪૨૧—૧૪૩૩.

મોગલો એના રાજમાં ચઢી આવતા હતા તેઓ સાથે, અને રોહીલખંડ તાબે કરવાને એણે લડાઇઓ કીધી. એના વજીરે એને મારી નખાવી એના ભત્રિજા મહમદને ગાદી સોંપી.

સૈયદ મહમદ ૧૪૩૩—૧૪૪૩.

થોડો વખત સુધી એણે હોશીયારીથી રાજ કર્યું પણ પાછળથી મોજશોખમાં પડયો. જવાનપૂર તથા માળવાના સુલતાનોએ એના માંતો

છતી લીધા. અમીરોએ એની સામે થઈ એના છોકરા આઝમશાહને ગાદી સોંપી.

સૈયદ આલમ ૧૪૪૩—૧૪૫૦.

એના વખતમાં બહલોલ લોદીએ દિલ્હીનો કબજો લીધો, ને આલમે રાજીનામું આપી ગાદી છોડી દીધી.

લોદીવંશ ૧૪૫૦ થી ૧૫૨૬,

બહુલોલખાં લોદી ૧૪૫૦—૧૪૮૮.

એના વખતથી દિલ્હીનું રાજ સુધરવા લાગ્યું. એણે જુવાનપૂરના સુલતાન સામે ૨૬ વરસ લડાઈ કરીને આખરે તે પ્રાંત પોતાને તાબે કર્યો. પંજાબથી બંગાળા સુધીનો મુલક એને તાબે હતો.

સિકંદર લોદી ૧૪૮૮—૧૫૧૭

બહુલોલખાં લોદીના મરણ પછી એનો છોકરો સિકંદરલોદી ગાદીએ બેઠો. એણે બહાર પ્રાંત પોતાના રાજ સાથે જોડી નાંખ્યો. એણે હિંદુઓનાં દેહેરાં તોડયાં ને તેમને ધર્મને માટે દુઃખ દીધું. એના રાજમાં ઘણાં બંડ થયાં તે એણે સમાવ્યાં. એની રાજધાની આગ્રામાં હતી. એની પછી એનો છોકરો ઇબ્રાહીમ ગાદીએ બેઠો.

ઇબ્રાહીમલોદી ૧૫૧૭—૧૫૨૬.

એ ઘણો નિર્દય અને અભીમાની હોવાથી તેના કારભારીઓને અણગમતો થઈ પડયો. આ કારણથી પંજાબના હાકેમ દોલતખાં લોદીએ બાબરને મદદે બોલાવ્યો. ઇ૦ સ૦ ૧૫૨૬ માં બાબર અને ઇબ્રાહીમને પાણીપતના મેદાનમાં લડાઈ થઈ. તેમાં ઇબ્રાહીમ હાર્યો, ને લોદી વંશનો અંત આવ્યો.

પ્રકરણ ૨ જું.

મુગલવંશ ૧૫૨૬ થી ૧૫૪૦ અને ૧૫૫૫—૧૮૫૭.

બાબર ૧૫૨૬—૧૫૩૦.

એ તૈમુરની ઓલાદનો છઠ્ઠો પુરૂષ હતો. એ ઈ. સ. ૧૪૮૨ માં જનમ્યો હતો, અને કાબુલની ઉત્તરે ફરગાન નામના પ્રાંતમાં ૧૪૯૪ માં ગાદીએ બેઠો. ત્યાર પછી એણે ૧૫૦૪ થી ૧૫૨૬ સુધી કાબુલમાં રાજ કીધું. એ વખતે દીલ્હીનું રાજ ઈબ્રાહીમ લોદીના હાથમાં હતું. તે ઘણો નિર્દય અને મગરૂર હતો, તથા રૈયતપર ઘણો જુલમ પાડતો તેથી કંટાળીને, પંજાબના સરદાર દોલતખાંએ બળવો કર્યો, અને બાબરને દિલ્હીનું રાજ્ય જીતવાને બોલાવ્યો. ઇ. સ. ૧૫૨૬ માં બાબરે ઈબ્રાહીમ લોદીને પાણીપતની લડાઈમાં હરાવ્યો. એ મેદાન દિલ્હીની ઉત્તરે આવેલું છે. એ લડાઈમાં ઈબ્રાહીમ લોદી માર્યો ગયો, ને એ લડાઈથી દિલ્હી, ને આગ્રા શેહેરો, તથા તેઓની આસપાસનો થોડો મુલક બાબરને હાથ આવ્યો, ને મુગલ વંશનો હિંદુસ્તાનમાં પાયો નખાયો. ઈ. સ. ૧૫૨૭ માં સિકરાની લડાઈમાં એણે અજમેર તથા મેવાડના રાજા સંગને હરાવ્યો. તે રજપૂત રાજાને હસનખાં તથા લોદી વંશના બીજા સરદારોએ એ લડાઈમાં મદદ આપી હતી તોપણ તે હાર્યો. ત્યાર પછી બાબરે ચંદેરીના કિલ્લાને ઘેરો ઘાલ્યો—ઈ. સ. ૧૫૨૮. એ વખતે રજપૂતોનો સરદાર મેદનીરાય હતો. રજપૂતોએ ઘણી બહાદુરીથી પોતાનો બચાવ કર્યો, પણ જયારે તેઓનું કાંઈજ ચાલ્યું નહીં ત્યારે તેઓએ પોતાનાં બૈરાં છોકરાંને પેહેલાં મારી નાખ્યાં, અને પછી બધા રજપૂતો માર્યા ગયા ત્યાં સુધી તેઓ

ઘણી બહાદુરીથી લડયા. એ ઘેરા પછી એણે અયોધ્યા તથા બહાર પ્રાંત જીતી લીધા, અને બંગાળાના સૂબાને તાબા પોકરાવી તેથી તેણે સલાહ કરવાનું કહેવડાવ્યું.

સને ૧૫૩૦ માં એ મરણ પામ્યો. એ દારૂનો તથા ફુલનો ઘણો શોખી હતો. એ ઘણો માયાળુ, ઉદાર, ને ચંચલ હતો. શુર, ખરાબ હાલતમાં ધીરજ રાખવી, કાંઈ કામ પાછળ મંડયા રહેવું, વગેરે વખાણવા જોગ ગુણ એનામા હતા. એણે રૈયતના સુખને સારૂ તથા મુસાફરોની સગવડને સારૂ ઠેકાણે ઠેકાણે તળાવો તથા ધર્મશાળા બંધાવી હતી, ને આગ્રા, દિલ્હી, લાહોર ને પેશાવર, તરફ ટપાલ ચાલુ કરી હતી. એણે પોતાનું ચરિત્ર અતિશય ભોલાપણાથી લખ્યું છે. એને ચાર છોકરા હતાઃ—હુમાયું, કામરાન, હિંદાલ, અને મીરજાં અસ્કરી. એના મરણ વિષે કહેછે કે એનો દીકરો હુમાયું ઘણોજ માંદો પડયો, ત્યારે તેના ખાટલાની આસપાસ ફરીને તેણે એવું માગ્યું કે, ઓ ઇશ્વર તું મને ઉપાડી લે ને મારા દીકરાને ઉગાર. એ ક્રિયાની અસરથી તે મરણ પામ્યો. એની પછી એનો છોકરો હુમાયું ગાદીએ બેઠો.

હુમાયું ૧૫૩૦—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૫૫૬.

એ ૧૫૦૭ માં જનમ્યો હતો. એ બહુ ઉદાર હતો. રાજ મળતાંને વાર તેણે પોતાના ભાઈઓને પંજાબ કાબુલ વગેરે સારા સારા પ્રાંતો આપી દીધા. એ વખતે ગુજરાતમાં બહાદુરશાહ નામે સુલતાન રાજ કરતો હતો, તેણે માળવા જીતી લીધો હતો, તથા ખાનદેશ, વરાડ અને અહમદનગરના સુલતાનોને ખંડીઆ કર્યા હતા. એ બહાદુરશાહને હુમાયુંએ ૧૫૩૫ માં હરાવ્યો, ને તેનો ચાંપાનેર નામે ડુંગરી કિલ્લો, જેમાં પુષ્કળ ખજાનો હતો તે કિલ્લો લઇ લીધો, અને પોતાના ભાઈ

મિરજા અસ્કરીને ત્યાંનો સુબો ઠરાવી પોતે દિલ્હી તરફ ગયો. પણ એ દિલ્હી પોહોંચ્યો નહીં, એટલામાં તે કિલ્લો દુશમનોએ પાછો લઈ લીધો. એવામાં બંગાળા, ને બહારમાં શીરખાં નામે પરાક્રમી સરદારે બળવો કર્યો. હુમાયુંએ જઈ તેનો ચુનારગઢ જીત્યો. વરસાદની રૂતુ આવવાથી તે પટણા અને કાશીની વચ્ચે મુકામ કરીને રહ્યો હતો, ત્યારે શીરખાંએ એકાએક છાપો માર્યો. હુમાયું પોતે મુશકેલીથી બચ્યો, પણ તેની ફોજનો નાશ થયો, ને તેની રાણી શત્રુને હાથ ગઈ. શીરખાંએ રાણીને માન સાથે આગ્રે પહોંચાડી ભાઈઓની મદદ મળવાથી હુમાયું બીજી ફોજ લઈ ચઢયો. ઈ. સ. ૧૫૪૦ માં કનોજ આગળ તે હાર્યો. ત્યાંથી તે સિંધ નાઠો. સિંધથી મારવાડમાં આવ્યો, પણ તેને આશરો મળ્યો નહીં. પછી રેતીના મોટા રણમાં પાણી વિના બહુ પીડા પામી, માત્ર સાત સ્વારો લઈને અમરકોટ ગયો. ત્યાંના રજપૂત રાજાએ તેને આશરો આપ્યો. એ શેહેરમાં અકબરનો જન્મ થયો—ઈ. સ. ૧૫૪૩. અહીંથી તે ઈરાન નાઠો. ઈરાનના શાહ તમસ્પે તેને માન આપ્યું, અને હુમાયુંએ પોતાનો સુની પંથ છોડી શિહા પંથ પોતે પાળવો તથા પોતાની રૈયત પાસે પળાવવો એવું કબુલ કરાવી, હુમાયુંને ૧૪,૦૦૦ સ્વાર આપી, ગયલું રાજ પાછું જીતવા મોકલ્યો. હુમાયુંનો વજીર બેહેરામખાં પણ તેને આવી મળ્યો. એ લશકરથી તેણે કાબુલ, કંદહાર જીત્યાં, પણ ભાઈઓમાં સંપ ન હોવાથી કેટલાંક વરસ સુધી તે પોતાનું રાજ લઈ શક્યો નહીં. પણ ઈ. સ. ૧૫૫૫ માં શીરશાહના વંશનો સિકંદર શુર નામે બાદશાહ દિલ્હીમાં રાજ કરતો હતો તેને હરાવી પોતે ગાદીએ બેઠો. બીજે વરશે પોતાના રંગ મેહેલની સીડી ઉપરથી ઉતરતો હતો તેવામાં તેનો પગ લપસ્યો, તેથી તે નીચે પડયો, ને ત્રણ દિવસ મંદવાડ ભોગવી, ૧૫૫૬ માં મરણ પામ્યો.

———•••———

અફઘાન અથવા શુર વંશ ૧૫૪૦ થી ૧૫૫૫.

શીરશાહ ૧૫૪૦—૧૫૪૫.

હુમાયુંને કનોજ આગળ હરાવ્યા પછી ઈ. સ ૧૫૪૦ માં એ દિલ્હીની ગાદીપર બેઠો. એને "શેરશાહસુર" એટલે સિંહનો ધણી કહેતા, કારણ કે એણે એક વેળા એક સિંહને એક ફટકાથી મારી નાખ્યો હતો. બંગાળામાં મુકેલા સુબેદારે બંડ કરવાથી શીરશાહે તેને છુટ્યો. પછી તે રજપુત રાજ્યોને તાબે કરવા પડ્યો. માળવામાં રેસન કિલ્લો એણે દગાથી હાથ કર્યો અને તેમાંના તમામ હિંદુઓને નિર્દયપણે પોતાના ગુરૂની આજ્ઞાથી મારી નખાવ્યા. મારવાડના રાજાની ફોજને કપટથી ફોડવાની એણે તજવીજ કરી, ત્યારે માત્ર ૧૨,૦૦૦ રજપુતોથી તેની ૮,૦૦૦૦ ની ફોજ લગભગ હારી ને તેનું રાજ જવાની તૈયારી હતી, તેવામાં તાજી મદદ આવી પહોંચવાથી તે બચ્યો. ઈ. સ. ૧૫૪૫ માં બુંદેલખંડમાં કલિંજરના કિલ્લાને ઘેરો ઘાલતાં તેના દારૂખાનામાં આગ લાગ્યાથી તે દાઝયો અને તેજ દિવસે મરણ પામ્યો. ધર્મની બાબદમાં તે હિંદુઓપર જુલમ કરતો ન હતો, ને મુસાફરખાનાં, તથા રસ્તા બાંધી તથા રસ્તે ઝાડો રોપી, બીજા પઠાણ પાદશાહોથી વધારે સારો ગણાતા છે. બંગાળેથી સિંધુ નદી સુધી ચાર મહિનાની વાટ છે, તે બધો રસ્તો તેણે બંધાવ્યો હતો.

સલીમશાહ ૧૫૪૫—૧૫૫૨.

એ શીરશાહનો છોકરો હતો. એ શુરો ને હોશીઆર હતો. એણે રાજ્યની આબાદી જાળવી હતી. એણે દીલ્હીમાં એક મેહેલ બંધાવ્યો તેને "સલીમગઢ" કહે છે.

ફિરોજ ૧૫૫૩--૧૫૫૩.

એ સલીમનો છોકરો હતો. એણે માત્ર થોડાજ મહિના રાજ કર્યું એવામાં એનો કાકો આદિલશાહ એને મારી નાખી ગાદીએ બેઠો.

આદિલશાહ ૧૫૫૩—૧૫૫૫.

એ શીરશાહનો વડો દીકરો હતો, પણ તેમાં કંઈ દમ ન હતો તેથી તેણે પોતાના ભાઈ સલીમશાહને રાજ સોંપી દીધું હતું. પાછળથી તેના દીકરા ફિરોજને મારીને પોતે ગાદીએ બેઠો. એ ઘણો નબળો અને ધીક્કારવા લાયક જુલમી હતો. એનું રક્ષણ એના વજીર હેમુએ કર્યું. એ હેમુ કોઈ નીચ વર્ણનો હિંદુ હતો. તે બહુ ચતુર ને બહાદુર હતો. વજીર થયા પેહેલાં તે નાની જેવી દુકાન માંડતો. આદિલશાહે એ પ્રમાણે નીચા કુળના માણસોને રાજમાં મોટી મોટી પદવીઓ આપી અને પોતાનો સઘળો ખજાનો ખાલી કર્યો. ખજાનો ખાલી થયો ત્યારે પોતાના અમીર ઉમરાવોની જાગીરો જપ્ત કરી, તેથી ઠામ ઠામ બખેડા થયા; અને દિલ્હી, આગ્રા વગેરે શેહેર એના હાથમાંથી જતાં રહ્યાં. એના રાજના પાંચ ભાગ થયા હતા. તેમાનો એક સિકંદર શુરના હાથમાં હતો. હુમાયુંએ પોતાની આગલી પાદશાહી, એ સિકંદર શુરના હાથમાંથી પાછી મેળવી હતી.

અકબર ૧૫૫૬ - ૧૬૦૫

એ ગાદીએ બેઠો ત્યારે એની ઉમર ૧૩ વરસની હતી, તેથી એનું રાજ એનો વજીર બેહરામ ચલાવતો હતો. બેહરામે સિકંદર શુર તથા મહમદ આદિલીના વજીર હેમુ સાથે પાણીપતના મેદાનમાં સને ૧૫૫૬ માં લડાઈ કીધી. આ લડાઈમાં હેમુ માર્યો ગયો ને સિકંદર શુર તેને તાબે થયો આગલ ચાલતા બેહરામે પોતાની સતા આડે માર્ગે વાપરવા માંડી. આ.થી અકબરની તેનાપર ઇતરાજી થઈ. અકબરે એકાએક

આગ્રેથી દિલ્હી જઇ રાજકારભાર પોતાને હાથ લઈ ઢંઢેરો ફેરવ્યો કે અમલદારોએ તથા રૈયતે મારા સિવાય બીજા કોઇનો હુકમ માનવો નહીં—૧૫૬૦. બેહરામે બળવો કર્યો, પણ અકબરની ફોજે તેની ફોજને મારી કાઢી. તેની આગલી સારી સેવા યાદ કરી અકબરે તેનો ગુનો માફ કર્યો. પછી મકકે જતાં માર્ગમા બેહરામને તેના કોઇ પઠાણ દુશ્મને મારી નાખ્યો

ખાંનજહાંન, રાજબહાદુર, આદમખાં, અબદુલખાં અને અસોફખાં વગેરે અકબરના સુબા હતા તે અકબરની સામે થયા. ઈ. સ. ૧૫૬૭ સુધીમાં અકબરે તેમને હરાવી તાબે કર્યા. ત્યાર પછી જેપુરનો રાજા, જોધપુરનો રાજા, અને બાબરની સામે થનાર સંગનો છોકરો ઉદયસિંગ અકબરની સામે થયા. પાંચ વરસ સુધી લડયા પછી ઈ. સ. ૧૫૭૨ માં અકબરે તેમને તાબે કર્યા. ૧૫૭૩માં એણે ગુજરાત વશ કર્યું. તે પેહેલાં મહમદ તઘલખના વખતથી ૧૯૯ વરસ સુધી એ પ્રાંત સ્વતંત્ર હાકેમોના હાથમાં હતો. ત્યાર પછી એના સરદારોએ બહાર, બંગાલા અને ઓઢીઆ પ્રાંત જીતી લીધા. ૧૫૯૪ માં એણે કંદહાર શેહેર તાબે કર્યું. ઈ. સ. ૧૫૯૫ માં એણે પોતાના છોકરા મુરાદ તથા વજીર બેહરામના છોકરા મીરજાખાંને લશકર આપી અહમદનગર જીતી લેવાને મોકલ્યા. તે વખતે ચાંદબીબી નામની લડાયક સ્ત્રી ત્યાં રાજ કરતી હતી. એ સ્ત્રીએ લશ્કરની સરદારી લીધી, તથા હાથમાં સમશેર લઇ, મોંહુપર બુરખો નાખ્યો અને લડાઇના મેદાનમાં જઇ મુગલોનો પેહેલો હુમલો પાછો હઠાવ્યો. એવું કહેછે કે એ બાઇની દારૂગોલી ખપી ગઇ ત્યારે સોના રૂપાંનાં નાણું તથા પોતાની પાસે ઝવેર હતું તે પણ દારૂગોલીને ઠેકાણે વાપર્યું હતું. ઈ. સ. ૧૫૯૯ માં ચાંદબીબીને તેના સીપાઇઓએ દગાથી મારી નાખી, ત્યારે બીજી સ્વારીમાં મુગલોએ અહમદનગર લીધું, પણ ત્યાંના વજીર મલિકઅંબરે રાજયનો કેટલોક ભાગ બચાવી રાખ્યો. ખાનદેશને રાજય-

માં જોડી દઈ, અને અબુલ ફાજલને દખણનો સુબેદાર ઠરાવી અકબર સને ૧૬૦૧ માં આગ્રે પાછો ગયો.

બધા મુસલમાન તથા મુગલ પાદશાહોમાં અકબર ઉત્તમ હતો. એણે મુગલ રાજયને મજબૂત પાયા ઉપર મૂકયું, ને તેમાં ઘણો વધારો કર્યો. તેનામાં અસાધારણ અકલ અને ડહાપણ હતાં. તે વિદવાન, અતિ શૂરો લડાઈમાં ચતુર, મોટા દીલનો, અને મનને વશ રાખનાર હતો. તે કદમાં ઊંચો અને રૂપાળો હતો તથા સ્વભાવે મળતાવડો હતો. પ્રજાનું પાલણ કરવામાં ઉંમગી, શાણો, તથા ઇનસાફી હતો. અંગકસરત તથા શિકાર કરવાનો તેને ઘણો શોક હતો.

હિંદુઓને રાજી રાખવા અકબર કેટલાક રજપૂત રાજાની કન્યાને પરણ્યો. જોધપૂરના માલદેવની કુંવરી જોધબાને અકબર પરણ્યો. જહાંગીર એ રાણીનો કુંવર હતો. અકબરે હિંદુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે ફેર નહી રાખતાં તેમને રાજમાં મોટી મોટી પદવી આપી. તોડરમલ નામના હિંદુને મેહેસુલ ખાતાંનો ઉપરી કીધો હતો. એણે સતી થવાની ચાલ બંધ પાડી, હિંદુઓમાં બાળ લગ્ન કરવાની મના કીધી, રાંડેલી સ્ત્રીઓને પુનર વિવાહ (નાતરૂં) કરવાની રજા આપી, કેટલાક ગેરવાજબી કરો તથા ઘાટકી શિક્ષા કાઢી નાખી, જજીઆ વેરો રદ કર્યો, ને ધર્મ સંબંધી જુલમ બંધ પાડયો.

એણે જુદા જુદા ધર્મનો અભ્યાસ કીધો હતો, ને સંસ્કૃત, ફારસી ને હિંદી ભાષાઓ એ પોતે શીખ્યો હતો. સરકારી કામ કરવાને નિયમ ઠરાવ્યા હતા, તે પ્રમાણે નેમેલે વખતે ખુબ ધ્યાન દઈ તે બજાવતો. એ પાદશાહને બહુ સુખ હતું, તેના છોકરાઓ માત્ર દુઃખદાયક હતા. એશિઆમાં જે મહાન રાજા થયા છે તેઓમાં સૌથી સરસ અકબર ગણાય છે. એની ઉપજ વરસે ત્રીસ કરોડ રૂપીઆની હતી. એના મુખ્ય મિત્રો અબુલ

ફૈઝલ અને ફીઈજી નામના બે ભાઈઓ હતા. અબુલે "આઈને અકબરી" નામનો ગ્રંથ રચ્યો હતો, જેમાં અકબરનું જન્મ ચરિત્ર, તથા રાજનીતી, અને જાહેર તથા ખાનગી કામોનો હેવાલ આપેલોછે. એ ૧૬૦૫ માં મરણ પામ્યો. પછી એનો છોકરો સલીમ ગાદીએ બેઠો.

સલીમ અથવા જહાંગીર ૧૬૦૫-૧૬૨૭.

એ ઈ. સ. ૧૫૬૭ માં જનમ્યો હતો. એણે ગાદીએ બેસતાંજ "જહાંગીર" એટલે દુનીઆને જીતનાર એવું નામ ધારણ કર્યું શરૂઆતમાં એ પાદશાહ ડહાપણથી ચાલ્યો; બાપના કારભારીને કાયમ રાખી સુધારા જારી રાખ્યા. સરકારી નોકરો જુલમ ન કરે તેવા ઉપાય કર્યા, ને ઈનસાફ માંગવા આવનારને હરકત ન પડે તેવી ગોઠવણ કરી પોતે મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે ચાલતો, પણ પ્રજા ઉપર ધર્મની બાબદમાં જુલમ કરતો નહીં.

એને પણ શાહાજાદા તરફથી પીડા હતી. એના કુંવર ખુશરૂએ બંડ કીધું. જહાંગીરે તેને પકડી કેદ કર્યો ને તેના ૭૦૦ દોસતોને ચબાવી દાબાવીને માર્યા. મલિક અંબરને જીતવાને જહાંગીરે ફોજ મોકલી તેને તે સરદારે ફાવવા દીધી નહીં, ત્યારે જહાંગીરે દખણ તાબે કરવાને ભારે તૈયારી કરી. એનો કુંવર શાહજહાં જે ઉદેપુરના હઠીલા રાણાને નમાવી તથા પાદશાહી ફોજમાં તેના કુંવરને સરદારી આપી પ્રખ્યાત થયો હતો તેને જહાંગીરે દક્ષિણના સુલતાનને વશ કરવા મોકલ્યો, ને જહાંગીરે પોતે માળવામાં આવી મુકામ કર્યો, અને બિજાપૂર, ગોવલકોંડા, અને અહમદનગરનાં રાજ્યોને ખંડણી તથા મુલક આપવાની ફરજ પાડી.

કોઈ ગરીબ થઈ ગયલા ઈરાની ઉમરાવની જુવાન ખુબસુરત છોકરી અકબરના જનાનખાનામાં તેની માની સાથે જતી, તેણીની ખુબસુરતીથી

લલચાઈને જહાંગીરે તેને પરણવા ઇચ્છ્યું; પણ તેમ ન થાય માટે અકબરે તે ખુબસુરત છોકરીને શિરઅફઘાન નામના અમીર સાથે પરણાવી દીધી. પાદશાહ થયા પછી જહાંગીર તે અમીરને કતલ કરાવી તે બાઈ સાથે પરણ્યો—ઈ. સ. ૧૬૧૧, અને તેનું નામ નુરજહાં પાડ્યું. એ નુરજહાં જેવી રૂપવાળી તેવીજ બુદ્ધિવાન હતી. તેણીએ જહાંગીરને વશ કરી લીધો, અને રાજ્ય કરવામાં સારી મદદ કરી. નુરજહાંના બાપને મુખ્ય વજીરાત મળી, ને તેના ભાઈ અસોફખાંને મોટી સરદારી આપી. એ ત્રણે હોશીઆર અને રાજ કાજને લાયક હોવાથી કામ ઠીક ચલાવ્યું ને જહાંગીરની બુરી ટેવથી જે માઠાં પરિણામ થતે તે તેમણે થવા દીધાં નહીં.

આ પાદશાહની સાથે વેપાર વિષે કરાર કરવાને ઈંગ્લાંડના રાજાએ સર ટોમસ રો નામે વકીલ મોકલ્યો હતો (૧૬૧૫.) જહાંગીરે તેને માન આપી ઈંગ્રેજી વેપારને વધારે છુટ આપી. જહાંગીરની દોલત અને તેની દરબારના ભપકાથી તે ઘણો અજબ થયો હતો.

નુરજહાંની શિરઅફઘાનને પેટની દીકરીને જહાંગીરના નાના કુંવર શેહેરીઆર સાથે પરણાવી હતી. એને જહાંગીરની પછી પાદશાહ કરવાની ગોઠવણ નુરજહાંએ કરવા માંડી, તેથી શાહજહાંએ બળવો કર્યો, તે બેસાડવાને કાબુલના સુબેદાર મહોબતખાંને તથા શાહજાદા પરવેઝને પાદશાહે મોકલ્યા. શાહજહાં બંગાલે નાઠો; પણ કેટલાક વખત પછી બાપ દીકરાને સલાહ થઈ. મોહબતખાં અને પરવેઝને દોસ્તી થઈ હતી, તે માટે તેનો ઘાટ ઘડવાને નુરજહાંએ તેનાપર સરકારી નાણાં ખાઈ જવાનું તોહોમત મુક્યું અને તેનો જવાબ દેવાને તેને દરબારમાં બોલાવ્યો. મહોબતખાં પાંચ હજાર રજપૂત સ્વારો લઈને આવ્યો, અને જહાંગીર જેવો જેહલમ નદી ઉતરતો હતો તેવામાં તેનાપર હલ્લો કર્યો, ને તેને પોતાના કબજામાં લીધો. પછી તેને નામે તે અમલ કરવા લાગ્યો—ઈ. સ.

૧૬૨૬. એક વરસ પછી નુરજહાંએ પોતાના ધણીને છોડાવ્યો. નુરજહાંએ મહોબતખાંનને સમજાવીને પોતાની તરફેણના માણસો તેની ફોજમાં રખાવ્યાં, તથા ફરતાં પ્રગણામાં પણ તેમજ કર્યું અને પછી તેના ફોજની કવાયદ થતી હતી ત્યારે નુરજહાંના માણસો જહાંગીરની આસપાસ ફરીવળીને રજપૂતોને હડાવી મુકીને જહાંગીરને લઇ ગયા. ત્યારે મહોબતખાંએ શાહજહાં સાથ મળી જઈ દક્ષિણમાં ફિતુર મચાવ્યું. પરવેઝ જે શાહજહાંથી વડો હતો તે ૧૬૨૬ માં મરી ગયો, અને ૧૬૨૭ માં જહાંગીર મરણ પામ્યો તેથી ગાદી શાહજહાંને મળી. જહાંગીરમાં સારી સમજણ, સદભાવ, તથા ઇનસાફપર પ્રેમ, એ ગુણ હતા, પણ તેને દારૂનો શોક હતો, અને એ આકળા સ્વભાવનો હતો. એના વખતમાં તંબાકુ ખાવા પીવાની ચાલ શરૂ થઇ હવી, તે અટકાવવાને એણે કોશેશ કરી હતી.

શાહજહાં ૧૬૨૮—૧૬૫૮

જહાંગીરના મરણની ખબર સાંભળી શાહજહાં દક્ષિણથી ઉતાવળે આગ્રે ગયો. શેહેરીઆર સામો થયો તેને હરાવી મારી નાખ્યો શાહજહાંએ પોતાના કુંવરો સિવાય બાબરના વંશના બધા શાહજાદાને મારી નાખ્યા. અસોફખાં અને મહોબતખાંની મદદથી શાહજહાંને ગાદી મળી. ૧૬૩૨ માં પોર્ટગીજનાં થાણાં બંગાલામાં હતાં તે એણે લઇ લીધાં. દક્ષિણના સૂબા ખાનજહાં લોદીએ બંડ કર્યું, પણ તરત માફ માગવાથી તેની માળવે બદલી કરી. વળી બીજી વાર તેણે બંડ કર્યું ત્યારે પાદશાહી ફોજે તેને દક્ષિણમાં નસાડયો. ત્યારે તેને અહમદનગરના પાદશાહે મદદ કરી. લડાઇમાં ખાનજહાં મરણ પામ્યો. પણ બિજાપૂર અને ગોલકોંડાના રાજાઓએ અહમદનગરને મદદ આપી હતી તેથી મુગલ ફોજને કેટલાંક વરસ

લડવું પડયું. એ લડાઈનો અંત શાહજહાંએ પોતે જઈને આણ્યો. તેણે બિજાપુર અને ગોલકંડાને તાબેદાર ખંડીઆ રાજ કર્યાં, અને અહમદ-નગરના મૂલકને ખાલસા કર્યો (૧૬૩૭) ત્યાર પછી ૧૬૩૭ માં એણે કંદ-હાર તાબે કર્યું પણ તે પાછું ખોયું ૧૬૪૯. ત્યાર પછી પોતાના કુંવરોને મોકલી બલ્ખ શેહેર તથા આસપાસનો મુલક જીત્યો, પણ તે ઝાઝીવાર રાખી શકયો નહીં. એ સ્વારીઓમાં રજપૂતોએ બહુ પરાક્રમ કર્યાં.

શાહજહાંને ચાર છોકરા હતા, તેઓનાં નામ-દારા, શુજા, ઔરંગ-જેબ, અને મુરાદ. દારા શૂરો, ભોળો, ધર્મમાં સ્વતંત્ર વિચારનો, ઉદાર પણ અવિચારી હતો. શુજા, બાયલો અને વિષયી હતો. ઔરંગજેબ બુદ્ધિમાન રૂપાળો, લડાઈની કળામાં ચતુર પણ ઘણો લોભી, દગલબાજ અને ધર્મને બહાને પોતાનું કામ કાઢી લે તેવો હતો. મુરાદ બહાદુર પણ કમઅકલ ને વિષયી હતો. દરેક શાહાજાદાને સુલતાનનો ખેતાબ આપ્યો હતો, અને પ્રાંતોના સૂબા ઠરાવ્યા હતા. શુજા બંગાળાનો સુબો, મુરાદ ગુજરાતનો સુબો, અને ઔરંગજેબ દક્ષિણનો સુબો હતો, દારા ઘણો ખરો બાપની પાસે આગ્રે રહેતો.

સને ૧૬૫૭ માં શાહજહાં ઘણો માંદો પડયો ને જીવવાની આશા રહી નહીં, તેથી રાજયનો સઘળો કારભાર તેણે દારાને સોંપ્યો. એ સાંભળી શુજા એક મોટું લસ્કર લઈને બંગાળેથી આવ્યો, પણ દારાએ તેને કાશી આગળ હરાવી પાછા જવાની ફરજ પાડી. ઔરંગજેબે તાલમેલ કરી મુરાદને પોતાના પક્ષમાં લીધો. તેણે મુરાદને ખોટું સમજાવ્યું કે મારે તો મકકે જઈ ભજન કરવામાં વખત કાઢવો છે, પણ પહેલાં તારી મદદે આવી નાસ્તિક દારાને અને તેના કાફર સેનાપતી જસવંતસિંઘને જીતી તને ગાદી અપાવવાની ઇચ્છા છે, કેમકે બધા ભાઈઓમાં તું મને વધારે ગાદીને લાયક લાગે છે. ભોળા મુરાદે એ વાત ખરી માની, અને પોતાનું લસ્કર

ઔરંગજેબના લશકર સાથે જોડી નાંખ્યું. એ બેઉ ભાઈઓની સામે દારાએ જસવંતસિંઘને મોકલ્યો, પણ મુરાદે ને ઔરંગજેબે તેને ઉજ્જન આગળ હરાવ્યો. પછી બેઉ ભાઈ આગળ ચાલ્યા. આગ્રેથી એક મંજલને છેટે દારા તેમને મળ્યો. બેઉ પક્ષના લશ્કર વચ્ચે જબરી લડાઈ ચાલી, દારાના હાથીને જખમ લાગવાથી તે તોફાન કરવા લાગ્યો, તેથી દારાને નીચે ઉતરવું પડ્યું. તેની અંબાડી ખાલી જોઈ દારાના સિપાઈ-ઓએ વિચાર્યું કે તે માર્યો ગયો હશે, એવું વિચારી તેઓ નાઠા. ઔરંગ-જેબ ને મુરાદ ફતેહ પામ્યા. ત્રીજે દહાડે આગ્રે પહોંચી ઘરડા બાપ પાસે માગ્યું કે દારાને રાજપાટ ન આપો, પણ શાહજહાંએ તેનું કહ્યું ન મા-ન્યાથી ઔરંજેબે તેને કિલ્લામાં કેદ કર્યો. પછી મુરાદને ઔરંગજેબે દગાથી કેદ કીધો ને બહાનું કહાડી મારી નખાવ્યો તેણે દિલ્હી જઈ આલમગીર નામ ધારણ કરી પોતાની દુવાઈ ફેરવી—સને ૧૬૫૮. શાહજહાં બંદીખાને રહી ૧૬૬૬ માં મરણ પામ્યો શાહાજહાંની દરબારનો ભપકો ભારે હતો. મોરાસન નામે તખ્ત બનાવતાં એણે ૬।। કરોડ રૂપીઆ ખરચ્યા હતા. પોતાની બેગમ મુમતાજમહાલની યાદગારી કાયમ રાખવા, તાજમહાલ નામે સુંદર આરસપહાણની ઈમારત આગ્રામાં છે, તે તેણે કરાવી હતી. એ ઈમારત પાછળ એણે ૭૫ લાખ રૂપીઆ ખરચ્યા હતા. એ જાતનું એનાથી સરસ મકાન હજી કોઈથી થયું નથી. જ્યારે એના દીકરાએ એને કેદ કીધો ત્યારે તેની તિજોરીમાં ૨૪ કરોડ રૂપીઆ નગદ હતા, તથા કરોડો રૂપીઆ-નું ઝવાહેર હતું. સામટી રીતે તપાસતાં શાહજહાં સારો ધનસાફી રાજા હતો, તથા એના રાજમાં શાંતી, ને રૈયતમાં આબાદી હતી.

ઔરંગજેબ ૧૬૫૮—૧૭૦૭.

ઔરંજેબ પોતાના ભાઈ બત્રીજાને મારી નાખી, તથા પોતાના બાપને કેદ કરી ઇ. સ. ૧૬૫૮ માં ગાદીએ બેઠો. એ હિ. સ. ૧૧૧૮

માં જનમ્યો હતો. ગાદીએ આવ્યા પછી એણે "આલમગીર" એટલે દુનિઆનો જીતનાર એવું નામ ધારણ કર્યું. દારા નાસતો પકડાયો હતો, અને મુરાદ જે બંદીખાનામાં હતો તે બંનેને એણે ગરદન માર્યા, તથા એવું કહેછે કે તેમના છોકરાઓને ઝેર દઈ એણે મારી નખાવ્યા હતા. ૧૬૫૯ માં ઔરંગજેબે શુજાને કજવાની લડાઈમાં હરાવ્યો, તેથી શુજાને આરાકાનમાં નાશી જવું પડ્યું. ત્યાંનું રાજ લેવાને તેણે હુલ્લડ મચાવ્યું, તેમાં તે તેના આખા કુટુંબ સહીત માર્યો ગયો. જો કે ઔરંગજેબની ગાદીનો દાવો કરનાર કોઈ રહ્યું નહીં તોપણ એ નિરાંતે બેશી શકયો નહીં, કારણ કે દક્ષિણમા મરેઠાઓએ પોતાના સરદાર શિવાજીની સરદારી તળે એને બહુ હેરાન કર્યો. એ ગાદીએ બેઠો તે પેહેલાં શિવાજીએ લડાઈ કરી દક્ષિણમા ઘણી સત્તા મેળવી હતી તથા કેટલાક કિલ્લા જીતી લીધા હતા.

ઈ. સ. ૧૬૬૫ માં ઔરંગજેબે પોતાના સરદાર સહિસ્તખાંને એક લશકર આપી શિવાજીને તાબે કરવા મોકલ્યો. આ સરદારે તેના ઘણાએક કિલ્લા જીતી લીધા ને સિંઘર આગલ તેને હરાવ્યો. જો કે ઔરંગજેબ જીવ્યો ત્યાં સુધી મરેઠા સાથે લડયો હતો તોપણ એ તેમને પુરેપુરા વશ કરી શકયો નહીં.

જજીઆ વેરો તથા બીજા કર જે અકબરે તથા બીજા પાદશાહોએ હિંદુઓપરથી કાઢી નાંખ્યા હતા, તે એણે પાછા લેવા માંડયા હતા તેથી, તથા હિંદુઓને જુલમથી વટલાવવા લાગ્યો તેથી, હિંદુ પ્રજા એનાપર નારાજી થઈ, અને રજપૂતો જેઓ અત્યાર સુધી મુગલ પાદશાહોની નિમક હલાલીથી નોકરી કરતા હતા તેઓના દીલ ખાટા થયાં હતાં.

વળી જોધપુરનો રાજા જસવંતસિંહ કાબુલનો સૂબો હતો તે ત્યાં મરણ પામવાથી તેની રાણી ને તેના બે કુંવરો પાછાં હિંદુસ્તાનમાં આવ્યાં; ઔરંગજેબે તેમને કેદ કરવાની તજવીજ કરી. રજપૂતોએ

તેમને તદબીરથી બચાવ્યાં; પણ ત્યારથી તેમની બેદીલી વધી. મુસલમાની જુલમથી પંજાબમાં લડવૈયો શીખ પંથ ગુરૂ ગોવીંદે આ પાદશાહના વખતમાં સ્થાપ્યો. પેહેલાં તો એ લોકનું કાંઇ ચાલ્યું નહીં, પણ પાછળથી શીખ લોક જબરદસ્ત થયા.

ત્યાર પછી ઓરંગજેબે જોધપુર, ઉદેપુર વગેરે રજપૂત સંસ્થાનો જીત્યાં ૧૬૮૬ માં એણે બીજાપુર લીધું. ૧૬૮૭ માં ગોલકોંડા લીધું. ત્યાર પછી વીશ વરસ સુધી એ મરેઠા સાથે લડયો, પણ તેમને પુરેપુરા તાબે કરી શકયો નહીં. મરેઠા સાથે લડતાં તેણે દિલ્હીના રાજનો પાયો નબળો કરી નાખ્યો. મરેઠા એક જગ્યાએ હારી જતા તો તરત બીજી જગ્યાએ ઉભા થતા, એ મરેઠી ગઢો જીતતો એટલે મરેઠા તેના પ્રાંતો લુટવા દોડતા, તેના લશ્કરની ટુકડીઓને પીડા કરતા, અને કિલ્લાઓ પાછા લેતા. એ લોકોથી પાદશાહ ઘણો હેરાન થયો. મુગલાઇ પાદશાહીનો વિસ્તાર હિમાલયથી કન્યાકુમારી સુધી એણે વધાર્યો. એ પાદશાહી ટકી શકી નહીં, કારણ કે એની પછીના પાદશાહો ઘણા નબળા થયા, તેથી સુબાઓ પોતાને તાબેના મુલક પચાવી પડયા અને સ્વતંત્રપણે રાજ કરવા લાગ્યા. ઓરંગજેબને એવી બીક રહેતી કે જેવી રીતે મેં મારા બાપને તથા ભાઇઓને દુઃખ દીધું હતું તેવી રીતે મારા દીકરાઓ મને દુઃખ દેશે, તેથી તે મુઓ ત્યાં સુધી તેમને પોતાની પાસે આવવા દેતો નહીં. એનો જીવ જતાં પેહેલાં એણે જે જે પાપ કર્યાં હતાં તે બધાં એને યાદ આવ્યાં, તેથી હવે તેના શા હાલ થશે તેની એને બહુ ફીકર લાગી. "અરે! મને શી શીક્ષા થશે! કોણ જાણે મને કેવી સજા થશે!" એમ બોલતાં તેનો પાપી જીવ ગયો. તે સને ૧૭૦૭માં અહમદનગરમાં ૮૯ વર્ષની ઉમરે મરણ પામ્યો. એના મરણ પછી દીલ્હીનું રાજય પડી ભાગ્યું.

ઔરંગજેબ અથવા પેહેલા આલમગીરના મરણ વેળા તેને ત્રણ શાહજાદા હતા, તેમના નામઃ—મોઆજીમ, આજમ, અને કામબક્ષ. તેઓ રાજ મેળવવા લડયા, તેમાં આજમ અને કામબક્ષ માર્યા ગયા, ને મોઆજીમ બહાદુરશાહ નામ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો.

(શીવાજી ૧૬૬૪-૧૬૮૦)

એની માનું નામ જીજીબાઇ તથા એના બાપનું નામ શાહજી ભોંસલે હતું. એ ઇ. સ. ૧૬૨૭ માં કોકણ પ્રાંતના શ્યુનરી નામે કીલ્લામાં જનમ્યો હતો. એને શીખવવા સારૂ એના બાપે દાદાજી કોંડે નામના બ્રાહ્મણને રાખ્યો હતો. શીવાજી કાંઇ શીખ્યો નહીં, પણ તીર મારતાં, ઘોડા દોડાવતાં તથા બરછી અને ભાલા વગેરે લડાઇનાં હથિયારો સારીપેઠે વાપરતાં શીખ્યો. એ શરીરે ઠીંગણો હતો, પણ દંડ, કુસ્તી વગેરે કસરતથી એનું શરીર કસાયલું હતું. માત્ર ૧૯ વરસની ઉમરે એણે લુટફાટ કરવા માંડી અને પોતાની પાસે લશ્કર ભેગું કરવા માંડયું, તથા પૂણાથી વીશ માઇલ છેટેઆવેલી તારનીઆની ટેકરી કબજે કીધી. ઇ. સ. ૧૬૪૬. નાનપણથીજ એ મુસલમાનોને ધીક્કારતો હતો. એની સત્તા વધી ગયલી જોઇને વિજાપુરના રાજાએ પોતાના સરદાર અફ્ઝલખાંને એને તાબે કરવા મોકલ્યો—ઇ. સ. ૧૬૫૯. પણ શિવાજીએ તેને દગાથી મારી નાખ્યો, અને તેનાં લશ્કરને નશાડી મૂકયું. અફ્ઝલખાંથી બીહીતો હોય એવું તેણે ડોળ દેખાડયું, તથા સલાહ કરવાની મરજી જણાવી, અને અફ્ઝલખાંને એક એકાંત જગ્યાએ સલાહના કોલકરાર કરવા બોલાવ્યો; પણ શીવાજીએ પોતે સઘળાં હથીઆર બાંધીને તેપર એક ઝબ્ભો પેહેડયો હતો, તથા ડગલીની બાંહેમાં એક વાઘનખ નામનું હથીઆર છુપાવ્યું હતું. અફ્ઝલખાં કાંઇ દગો નથી એવું સમજીને તેને ભેટવા ગયો, ત્યારે શીવાજીએ પોતાનાં

છુપાવેલાં હથીયારે તેને મારી નાંખ્યો, તથા પોતાનું લશ્કર જે તેણે પાહાડની કઢણમાં છુપું રાખ્યું હતું તેને નીશાણી કીધી તેથી તે લશ્કરે અફઝલખાંના લશ્કરપર તુટી પડીને તેને નશાડી મુકયું. ૧૬૬૨ માં શિવાજીના રાજનો વિસ્તાર ૧૦૦ માઇલનો હતો. એ વેળા તેણે મુગલાઇ રાજયપર હુમલો કર્યો, અને આલમગીરનો મામો શાહિસ્તખાં જેણે પૂના કબજે કીંું હતું તેને જખમી કર્યો. ૧૬૬૩ માં એણે સુરત લુટયું. ૧૬૬૪ માં રાજાનું નામ ધારણ કરીને પોતાના નામનાં નાણાં ચલાવ્યાં. ૧૬૬૫ માં ઔરંગજેબે પોતાના સરદાર શાહિસ્તખાંને એની સામે મોકલ્યો. તેણે શિવાજીને સીંઘર આગલ હરાવીને તેના કેટલાક કિલ્લા લઇ લીધા. ૧૬૬૬ માં શિવાજીએ વિજાપુર તાબે કરવામાં મુગલોને મદદ કીધી, તેથી ઔરંગજેબે માનપત્ર મોકલી તેને મળવા સારૂ દિલ્હી બોલાવ્યો. શિવાજી પોતાના કુંવર સંભાજીને લઇને દિલ્હી ગયો પણ ઔરંગજેબના મનમાં પેહેલાંથી દગો હતો તેથી તેણે બેઉ બાપ દીકરાને કેદ કીધા. પણ સાધુઓને વાસ્તે જે તોપલાઓમાં શિવાજી મીઠાઇ મોકલતો હતો તે તોપલાઓમાં ભરાઇને તેઓ નાસી ગયા, અને સાધુના વેશમાં રાયગઢમાં આવી પોહોંચ્યા. ૧૬૭૦ માં એણે બીજી વાર સુરત લુટયું. ૧૬૭૪ માં એણે મહારાજા ધિરાજની પદવી ધારણ કીધી ને સોંના રૂપાંથી પોતાની તુલના કરીને તે સોનું બ્રાહ્મણોમાં વેંહેંચી દીધું. એ ૧૬૮૦ માં મરણ પામ્યો. એના જેવો મોટો પૂરૂષ આખી મરાઠાની જાતમાં કોઇ થયો નથી. આપણે હિંદુ એવું અભીમાન એણે હિંદુઓમાં ઉત્પન્ન કર્યું, તેથી તેઓ એક સંપથી મુગલોની સામે લડયા, અને કોઇ દહાડો પૂરેપૂરા વશ થયા નહીં. શિવાજી પોતે પરાક્રમી શુરો જોધ્ધો, ચતુર સેનાપતી, ને કુશળ રાજકારભારી હતો.

———

બહાદુરશાહ ૧૭૦૭—૧૭૧૨

એણે શાહુ રાજા જેને આજમે છોડી દીધો હતો, તેની સાથે દોસ્તી કરી, ને પોતાની નબળાઇ દેખાડનાર તથા લાજ લગાડનાર ચોથ ઉઘરાવવાનો હક કબુલ રાખ્યો. રજપૂત રાજાઓ સાથે સલાહ કરી તેમને સ્વતંત્ર જેવા થવા દીધા. જસવંતસિંહનો પુત્ર અજીતસિંહ એ વેળા રજપૂતોનો આગેવાન હતો. બાબરના વખતમાં કબીરના ચેલા નાનકે હિંદુ તથા મુસલમાની શાસ્ત્રોમાંથી સાર કાઢી એક નવો પંથ સ્થાપ્યો હતો. તે પંથના શીખ લોક જોરપર આવ્યા હતા. એ લોકને આલમગીરના જુલમથી હથીઆર બાંધવાની જરૂર પડી. બહાદુરશાહના વખતમાં એ લોકે ફિતુર મચાવ્યું, તે તોડવામાં તે પાંચ વરસ રોકાયો, પણ પાર પડયો નહીં, ને ૧૭૧૨ માં મરણ પામ્યો.

જહાંદારશાહ ૧૭૧૨—૧૭૧૩.

બહાદુરશાહ પછી જહાંદારશાહ, જુલફિકારખાં નામે સરદારની મદદથી ગાદીએ બેઠો. ફરૂખશીર નામે એનો ભત્રિજો એની કતલમાંથી બચી ગયો હતો તેને બહારના સૂબેદાર સૈયદ હુસેનઅલ્લીની અને તેના ભાઇ અલાહબાદના સૂબા સૈયદ અબદુલાની મદદ મળી. આગ્રા આગળ જહાંદારશાહ હાર્યો ને માર્યો ગયો, અને ફરૂખશીર ગાદીએ બેઠો.

ફરૂખશીર ૧૭૧૩—૧૭૧૯.

એ ગાદીએ બેઠા પછી સૈયદોમાંનો એક ભાઇ મુખ્ય વજીર થયો, ને બીજો સેનાપતિ થયો. જોધપુરના રાજા સાથે લડાઇ ચાલતી હતી તે તેની કન્યા પાદશાહે પરણવી એવી શરતે માંડીવાળી. પંજાબમાં શીખ લોકોનો સરદાર બંધુ, પાદશાહી પ્રાંતોને ઉજડ કરતો હતો તે પકડાયો. તેણે તથા

તેના સાથીઓએ મરવું કબુલ કર્યું, પણ ધર્મ તજવાની ના કહી. એ વખતે હજારો શીખની પંજાબમાં કતલ ચાલી. દક્ષિણમાં નિઝામ-ઉલ-મુલ્કને બદલે સૈયદ હસન ત્યાંનો સૂબો થયો. તેણે શાહુ રાજા સાથે દોસ્તી કરી, ને કેટલોક મુલક, ને આખા દક્ષિણની ચોથ આપવાનો કરાર કર્યો. એ કરારનામું મંજુર કરાવવાને તથા પોતાનો પક્ષ મજબૂત કરવાને પેશ્વા બાલાજી વિશ્વનાથને ૧૦,૦૦૦ મરેઠા સ્વાર સાથે દિલ્હી તેડી ગયો. ફરૂખશીરે એ કરાર કબુલ કર્યો નહીં, ને સૈયદોથી છૂટવાને કોશેશ કરી, તેથી સૈયદ હુસેનઅલીએ તેને મારી નખાવ્યો. પછી રાજ્ય કુટુંબમાંથી મહમદશાહ ગાદીએ બેઠો.

મહમદશાહ ૧૭૧૯—૧૭૪૮.

તે પોતાની માની હોશીયારીથી સૈયદોથી છુટો થયો. ૧૭૨૦ માં સૈયદ અબદલા તથા નિઝામની વચ્ચે શાહાપુરની લડાઈ થઈ તેમાં સૈયદ-ની હાર થઈ.

૧૭૩૮ માં ઈરાની નાદિરશાહ ચઢી આવ્યો. તેણે કર્નાલની લડાઈમાં મુગલાઈ ફોજને હરાવી, ને પછી દિલ્હી આવ્યો. પહેલાં નાદિરે પાદશાહ અને તેની રૈયતપર રેહેમ રાખી હતી. પણ પછી કોઈએ એવી બુમ ઉરાડી કે નાદિર મરણ પામ્યો, તેથી દિલ્હીના લોકે કેટલાક ઇરાની સિપાઈઓને મારી નાખ્યા, તેથી ગુસ્સે થઈ નાદિરે લોકને કતલ કરવાનો હુકમ કીધો. દુશ્મનોએ ઠેકાણે ઠેકાણે આગ લગાડી હજારો માણસોને લુટી કાપી નાખ્યા. બીજે દિવસે મહમદશાહે માફ માંગી કતલ અટકાવવાની અરજ કરી. તેથી નાદિરે તે બંધ પાડી. ત્યાર પછી પાદશાહી ખજાનો, મોરાસન, કોહીનુર વગેરે હીરા, મોતી, સઘળું લીધું. અમીરો, સાહુકારો વગેરેને પકડીને લુટયા ને માર મારીને દાટેલું ધન કઢાવ્યું. માંતોના સુબેદાર

પાસે લેવાય એટલાં નાણાં લીધાં. એમ કરોડો રૂપીઆ રોકડા, કરોડોનાં રત્નો, કરોડોનો બીજો માલ, પુષ્કળ હાથી, ઘોડા, ઉંટ, અને સેંકડો હોશિઆર કારીગરોને લઈ તથા અભાગ્યા મહમદશાહને પાયમાલ થયેલી ગાદી સોંપી નાદિરશાહ પાછો ગયો. એના મરણ પછી એના હાથ નીચે કેળવાયલો અહમદશાહ અબદલી અથવા દુરાની કંદહારનો સુલતાન થયો. તેણે દિલ્હીના રાજ્ય ઉપર સ્વારી કરી, પણ શાહાજાદા અહમદ અને વજીર કમરૂદ્દીને તેને સરહિંદની લડાઈમાં હરાવી પાછો કાઢયો— સને ૧૭૪૮. મુગલોની આ છેલી ફતેહ હતી. એ વરસમાં મહમદશાહ મરણ પામ્યો. એજ વરસમાં શાહુ રાજાનું પણ મરણ થયું. ઘરડો નિઝામ ઉલ-મુલ્ક પણ એજ વરસમાં ૧૦૪ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો.

મહમદશાહના વખતમાં રોહીલા નામે પઠાણ લૂટારા કેટલોક મુલક પચાવી પડયા તે હાલ રોહીલખંડ કહેવાયછે.

અહમદશાહ ૧૭૪૮—૧૭૫૪

મહમદશાહ પછી તેનો કુંવર અહમદશાહ બેઠો. એને રાજ્ય મળ્યું કે વળી અબદલીએ સ્વારી કરી- ઉમરાવોએ તેની સામા થવાની સલાહ આપી તે માની નહીં ને બાદશાહે તેને લાહોર અને મુલતાન આપી પાછો વાળ્યો. એના વખતમાં મલ્હારરાવ હોલકરે એકાએક આવી દિલ્હી અને પાદશાહ બંનેને કબજે કર્યાં. નિઝામ-ઉલ-મુલ્કના પૌત્ર ગાજીઉદ્દીન-ની શીખવણીથી અમીરોએ શાહને ગાદીએથી ઉઠાડી મુકયો, આંધળો કર્યો ને કેદ કર્યો. ત્યાં તે બીચારો ૧૭૫૪ માં મરી ગયો. ગાજીઉદ્દીને તેના કાકા આલમગીર બીજાને ગાદી આપી.

આલમગીર બીજો ૧૭૫૪—૧૭૫૯.

આ વખતે મુગલાઈ રાજ ઘણીજ ખરાબ હાલતમાં આવી તુટી ગયું. બંગાળા, બાહાર, ગુજરાત, માળવા, રોહીલખંડ, દક્ષિણ વગેરે પ્રાંતોમાં સ્વતંત્ર હાકેમો રાજ ચલાવતા હતા, અને દિલ્હીની ગાદીએ બેસનાર માત્ર નામના બાદશાહ ગણાતા. પાદશાહનું કાંઈ ચાલતું નહીં. જેનું ફાવે તે વજીર થાય, ને મરજીમાં આવે તેમ ચાલે. ગાજીઉદીને અહમદશાહ અબદલીનો લાહોર પ્રાંત લીધો તેથી અબદલી પાછો દિલ્હી-પર આવ્યો ને ઘણું નુકશાન કર્યું. મથુરામાં હિંદુ જાત્રાળુઓની કતલ કરીને દેશ લૂટયો. ગાજીઉદીને માફ માંગી તે તેને મળી. ગાજીઉદીનની સલાહથી મરેઠાએ પંજાબ ઉપર સ્વારી કરી. અબદલી ચોથીવાર આવ્યો. એ વેળા ગાજીઉદીને બીચારા આલમગીર બીજાને મારી નાખ્યો, અને એક છોકરાને ગાદીએ બેસાડયો. એ પાદશાહને કોઈએ માન્યો નહીં ને ગાજીઉદીનને નાસવું પડયું. અહમદશાહ પાછો દિલ્હી આવ્યો, રાજધાની લૂટી, પણ ફોજમાં મરકી ચાલવાથી તે ત્યાંથી નીકળ્યો. સદાશિવરાવની સરદારી તળે મરેઠી લશ્કરે રાજધાની લીધી. પછી દુરાની અથવા અફગાન અને મરેઠી લશ્કરો પાણીપતના મેદાનમાં લડયાં. તેમાં મરેઠાની હાર થઈ-૧૭૬૧.

મરેઠી ફોજના સરદાર સદાશિવરાવ ભાઉ તથા પેશ્વાનો વડો કુમાર વિશ્વાસરાવ હતા. અફગાનોનો સરદાર અહમદશાહ અબદલી હતો. તમામ મરેઠી સરદારોને એ ભાઉસાહેબની કુમકે મોકલ્યા હતા. ભાઉએ દિલ્હી જઈ રાજમેહેલ લૂંટયો ને વિશ્વાસરાવને પાદશાહની ગાદીએ બેસાડી ભરતખંડનો રાજાધિરાજ ઠરાવવાનો મનસુબો કર્યો, પણ તે પાર પડયો નહીં. મરેઠા પાસે ૨૦૦ તોપો, ૧૫૦૦૦ કવાદી પાયદળ, ૫૫૦૦૦ સ્વાર, તથા પિંડારા, નોકરો મળી બે લાખ માણસો હતાં. અફઘાનો

પાસે ૩૮૦૦૦ પાયદળ, ૪૬૮૦૦ સ્વાર, અને ૭૦ તોપો હતી. એ લડાઇમાં મરેઠાની હાર થઇ. હજારો મરેઠા લડાઇમાં માર્યા ગયા, ને હજારો કેદ પકડાયા, તેઓને પણ અફગાનોએ કતલ કર્યા. ભાઉસાહેબ તથા વિશ્વાસરાવ પણ લડાઇમાં માર્યા ગયા. આ હારની ખબર સાંભળીને બાલાજી પેશ્વાને ઘણી દલગીરી લાગી ને થોડા માસમાં તે મરણ પામ્યો.

શાહઆલમ બીજો ૧૭૫૯—૧૮૦૬.

અબદલીએ દિલ્હી આવી શાહાઆલમને ગાદી આપી હતી. દશ વરસ પછી મરેઠા પાછા દિલ્હી આવ્યા, ને શાહાઆલમ તેમના રક્ષણમાં રહ્યો. ૧૭૮૬ માં ગુલામ કાદર નામે સરદારે ઘરડા શાહાઆલમની આંખો ફોડી. મરેઠાએ તેનાથી છોડવી સને ૧૮૦૩ સુધી તે બિચારાને દુઃખ અને દરિદ્રતામાં રાખ્યો. એજ વરસમાં ઇંગ્રેજી સરદાર લોર્ડ લેકે મરેઠા પાસે દિલ્હી લીધું, ત્યારે આંધળા શાહને દુઃખથી છૂટો કર્યો. તે ૧૮૦૬ માં મરી ગયો.

અકબર બીજો. ૧૮૦૬—૧૮૩૭.

પછી તેનો શાહાજાદો બીજો અકબર રાજ વગરના તખ્તે બેઠો. તેનો બચાવ ઇંગ્રેજ સરકારે કર્યો. તે ૧૮૩૭ માં મરણ પામવાથી તેનો કુંવર મહમદ બહાદુરશાહ, નામનો પાદશાહ થયો.

મહમદ બહાદુરશાહ. ૧૮૩૭—૧૮૫૭.

તેને પણ ઇંગ્રેજે પાળ્યો. તે મુગલવંશનો છેલ્લો પાદશાહ હતો. ૧૮૫૭ માં દેશી પલટણોએ બળવો કર્યો, અને ઇંગ્રેજોને તથા તેઓનાં બઇરાં છોકરાંને ઘાટકી રીતે મારી નાખ્યાં. તે બળવામાં એ પાદશાહે ભાગ લીધાથી ઇંગ્રેજે તેને દેશનિકાલ કર્યો, અને તેના પુત્ર અને પૌત્રોને ગોળીથી માર્યા. એ પ્રમાણે મુગલવંશનો અંત આવ્યો.

રાજાઓની વંશાવળી.

ગીઝની વંશ ૧૦૦૧—૧૧૮૬.

મહમદ ગિઝની	....	૧૦૦૧—૧૦૩૦

ઘોર વંશ ૧૧૮૬—૧૨૦૬.

શાહબુદીન ઘોરી	....	૧૧૮૬—૧૨૦૬

ગુલામી વંશ ૧૨૦૬—૧૨૯૦.

કુતબુદીન	....	૧૨૦૬—૧૨૧૦
આરામ	... .	૧૨૧૦—૧૨૧૦
અલ્તમસ	....	૧૨૧૦—૧૨૩૫
રૂકનુદીન	... .	૧૨૩૫—૧૨૩૬
રજીઆ બેગમ	....	૧૨૩૬—૧૨૩૯
બેહેરામ	....	૧૨૩૯—૧૨૪૧
મસુદ	....	૧૨૪૧—૧૨૪૬
નાસિરૂદીન	....	૧૨૪૬—૧૨૬૫
બલબન	....	૧૨૬૫—૧૨૮૭
કૈકુબાદ	....	૧૨૮૭—૧૨૯૦

ખિલજી વંશ ૧૨૯૦—૧૩૨૦.

જલાલુદીન ખિલજી	....	૧૨૯૦—૧૨૯૫
અલાઉદીન	....	૧૨૯૫—૧૩૧૫
ઉમર	....	૧૩૧૫—૧૩૧૬
મુબારક	....	૧૩૧૬—૧૩૨૦
ખુશરૂ	....	૧૩૨૦—૧૩૨૦

તઘલખ વંશ. ૧૩૨૦—૧૪૧૨.

ગ્યાસુદીન તઘલખ	....	૧૩૨૦—૧૩૨૫
મહમદ તઘલખ	....	૧૩૨૫—૧૩૫૧
ફીરોજશાહ	....	૧૩૫૧—૧૩૮૮

ગ્યાસુદ્દીન બીજો .... ૧૩૮૮—૧૩૮૯
અબુબકર .... ૧૩૮૯—૧૩૮૯
નાસિરૂદ્દીન.... .... ૧૩૮૯—૧૩૯૨
સિકંદર .... ૧૩૯૨—૧૩૯૨
મહમદ બીજો .... ૧૩૯૨—૧૪૧૨

સૈયદ વંશ. ૧૪૧૪—૧૪૫૦.

સૈયદ ખીજરખાં .... ૧૪૧૪—૧૪૨૧
સૈયદ મુબારક .... ૧૪૨૧—૧૪૩૩
સૈયદ મહમદ .... ૧૪૩૩—૧૪૪૩
સૈયદ આલમ .... ૧૪૪૩—૧૪૫૦

લોદી વંશ. ૧૪૫૦-૧૫૨૬.

બહલોલ લોદી .... ૧૪૫૦—૧૪૮૮
સીકંદર લોદી .... ૧૪૮૮—૧૫૧૭
ઈબ્રાહીમ લોદી .... ૧૫૧૭—૧૫૨૬

મુગલ વંશ ૧૫૨૬—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૮૫૭.

બાબર .... ૧૫૨૬—૧૫૩૦
હુમાયું .... ૧૫૩૦—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૫૫૬

અફગાન વંશ ૧૫૪૦—૧૫૫૫.

શીરશાહ .... ૧૫૪૦—૧૫૪૫
સલીમશાહ .... ૧૫૪૫—૧૫૫૩
ફીરોજ .... ૧૫૫૩—૧૫૫૩
મહમદ આદિલશાહ .... ૧૫૫૩—૧૫૫૫
સિકંદર શૂર .... ૧૫૫૫—૧૫૫૫

મુગલ વંશ ૧૫૫૬—૧૮૫૭.

અકબર .... ૧૫૫૬—૧૬૦૫
જહાંગીર .... ૧૬૦૫—૧૬૨૭
શાહજહાં .... ૧૬૨૭—૧૬૫૮

ઔરંગઝેબ	૧૬૫૮—૧૭૦૭
બહાદુરશાહ	૧૭૦૭—૧૭૧૨
જહાંદારશાહ	૧૭૧૨—૧૭૧૩
ફરૂખશીર	૧૭૧૩—૧૭૧૯
મહમદશાહ	૧૭૧૯—૧૭૪૮
અહમદશાહ	૧૭૪૮—૧૭૫૪
આલમગીર બીજો	૧૭૫૪—૧૭૫૯
શાહઆલમ બીજો	૧૭૫૯—૧૮૦૬
અકબર બીજો	૧૮૦૬—૧૮૩૭
મહમદ બહાદુરશાહ	૧૮૩૭—૧૮૫૭

મરેઠી રાજાઓનાં નામ અને વરસ.

શિવાજી	૧૬૬૪—૧૬૮૦
શંભાજી	૧૬૮૦—૧૬૮૯
રાજારામ	૧૬૮૯—૧૭૦૦
શિવાજી બીજો	૧૭૦૦—૧૭૦૮
શાહુ	૧૭૦૮—૧૭૪૮
રામરાજા	૧૭૪૮—૧૭૭૭
શાહુ બીજો	૧૭૭૭—૧૮૧૮
પ્રતાપસિંગ (બાળાસાહેબ)	૧૮૧૮—૧૮૩૭
શાહાજી (આપાસાહેબ)	૧૮૩૭—૧૮૪૮

પેશ્વાઓનાં નામ અને વરસ.

બાલાજી વિશ્વનાથ	૧૭૧૪—૧૭૨૦
બાજીરાવ બલ્લાળ	૧૭૨૦—૧૭૪૦
બાલાજી બીજો	૧૭૪૦—૧૭૬૧
માધવરાવ પેહેલો	૧૭૬૧—૧૭૭૨
નારાયણરાવ	૧૭૭૨—૧૭૭૩
સવાઈ માધવરાવ	૧૭[illegible]—૧૭૯૫
બાજીરાવ બીજો	૧[illegible]—૧૮૧૮

ભરતખંડમાં મુસલમાન રાજ્યના વખતમાં થયલી લડાઈઓ:—

વરસ.	લડાઈના	કોની વચ્ચે થઈ અને કોણ હાર્યો.
ઈ. સ. પૂર્વે.	નામ.	
૩૨૭	જેલમની લડાઈ.	સીકંદર તથા પોરસ રાજાની વચ્ચે. પોરસની હાર.
ઈસ્વી સન.		
૧૦૨૪	સોમનાથની લડાઈ.	મહમૂદ ધઝનવીએ ગુજરાતના રાજા ભીમને હરાવ્યો.
૧૧૯૧	થાનેશ્વરની લડાઈ.	મહમૂદ ઘોરી અને પૃથુરાજ વચ્ચે. ઘોરીશાહ હાર્યો.
૧૧૯૩	થાનેશ્વરની બીજી.	મહમૂદ ઘોરી તથા પૃથુરાજ વચ્ચે. પૃથુરાજ હાર્યો.
૧૫૨૬	પાણીપતની પેહેલી.	બાબર તથા ઈબ્રાહીમ લોદી વચ્ચે. ઈબ્રાહીમ હાર્યો.
૧૫૨૭	ફતેપુર સીકરીની લ૦	બાબર તથા મેવાડના રાણા સંગ વચ્ચે. સંગની હાર થઈ.
૧૫૪૦	કનોજની લડાઈ.	હુંમાયુની તથા શેરખાંની વચ્ચે. હુંમાયુંનો પરાજય થયો.
૧૫૫૬	પાણીપતની બીજી.	હેમુ તથા બેહેરામખાંની વચ્ચે. પઠાણ ફોજ હારી.
૧૬૫૭	કાશીની લડાઈ.	દારા અને સુજા વચ્ચે. સુજાની હાર થઈ.
૧૬૫૭	ઉજ્જણની લડાઈ.	એમાં મુરાદ અને ઔરંગજેબે જસવતસીંઘને હરાવ્યો.
૧૬૫૭	આગ્રાની પેહેલી.	એમાં ઔરંગજેબે દારાને હરાવ્યો.
૧૬૫૯	કજવાની લડાઈ.	ઔરંગજેબ અને સુજાની વચ્ચે. સુજાની હાર.
૧૬૬૫	સિંઅરની લડાઈ.	સહિસ્તખાં અને શિવાજી વચ્ચે શિવાજી હાર્યો

૧૭૧૩	આગ્રાની બીજી લડાઈ.	જહાંદારશાહ તથા ફરૂખશીર વચ્ચે. શાહની હાર થઇ.
૧૭૨૦	શાહપુરની	સૈયદ અબદલા તથા નીજામની વચ્ચે. સૈયદની હાર થઈ.
૧૭૩૮	કર્નાલની.	એ લડાઇમાં મુગલાઈ ફોજને નાદીરશાહે હરાવી.
૧૭૪૮	સરહિંદની.	એમાં મોગલોએ અહમદશાહ અબદલીને હરાવ્યો.
૧૭૬૧	પાણીપતની ત્રીજી.	દુરાની તથા મરેઠા લસ્કરોની વચ્ચે. મરેઠા હાર્યા.

મુખ્ય બનાવો.

ઈ. સ. પૂર્વે

૫૨૧ ઈરાનના બાદશાહ દારાયસનો હુમલો.

ઈ. સ.

૭૧૨ મહમદ કાસમની સરદારી તળે આરબોએ સિંધ પ્રાંત જીત્યો.

૭૧૪ મહમદ કાસમનું મરણ.

૮૨૮ રજપૂતોએ સિંધ પ્રાંત પાછો લીધો.

૯૬૭ મહમૂદ ધઝનવીનો જન્મ થયો.

૧૦૩૦ મહમૂદ ધઝનવીનું મરણ.

૧૧૭૩ મહમૂદ ઘોરી ધીઝનીની ગાદીએ બેઠો.

૧૧૭૮ મહમૂદ ઘોરી ગુજરાતપર ચઢી આવ્યો પણ ભીમદેવે તેને હરાવ્યો.

૧૧૯૪ મહમૂદ ઘોરીએ કનોજના રાજા જયચંદરાયને હરાવીને તેનો દેશ જીત્યો.

૧૧૯૯ બખત્યાર ખીલજીએ બહાર પ્રાંત જીત્યો.

૧૨૦૩ બખત્યાર ખીલજીએ બંગાળા પ્રાંત જીત્યો.
૧૨૧૭ જંઘીસખાંની સ્વારી.
૧૨૯૭ અલાઉદ્દીને ગુજરાતની રાજધાની અણહિલવાડનો નાશ કીધો.
૧૩૦૩ અલાઉદ્દીને ચીતોડ જીત્યું.
૧૩૮૮ ફિરોજશાહ તઘલખનું મરણ.
૧૩૯૮ તૈમુરની દિલ્હી પર સ્વારી.
૧૪૧૩ તૈમુરનું મરણ.
૧૫૨૮ બાબરે ચંદેરીના કિલ્લાને ઘેરો ઘાલ્યો ને તે જીત્યો.
૧૫૪૩ અમરકોટમાં અકબરનો જન્મ થયો.
૧૫૫૫ હુમાયુંએ પોતાનું રાજ પાછું મેળવ્યું.
૧૫૬૦ અકબરે રાજની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી.
૧૫૬૭ અકબરે પોતાના સુબાઓને હરાવી તાબે કર્યા. સલીમનો જન્મ.
૧૫૭૩ અકબરે ગુજરાત વશ કર્યું.
૧૫૯૪ અકબરે કંદહાર તાબે કર્યું.
૧૫૯૫ અકબરની અહમદનગર પર પહેલી ચઢાઇ.
૧૫૯૯ ચાંદબીબીનું મરણ. તથા મુગલોએ બીજી સ્વારીમાં અહમદનગર લીધું.
૧૬૧૧ જહાંગીર નુરજહાં સાથ પરણ્યો.
૧૬૧૫ સરટોમસ રો નામનો અંગ્રેજ એલચી જહાંગીરની દરબારમાં આવ્યો.
૧૬૨૬ મહોબતખાંએ જહાંગીરને કેદ પકડયો. પરવેઝનું મરણ.
૧૬૩૧ બંગાલામાંના પોર્તુગીઝનાં થાણાં શાહજહાંએ લઇ લીધાં.

૧૬૩૭ શાહજહાંએ અહમદનગર ખાલસા કર્યું. તથા કંદહાર તાબે કર્યું.

૧૬૪૯ શાહજહાંએ કંદહાર ખોયું.

૧૬૫૮ ઔરંગજેબે પોતાના બાપ શાહજહાંને ગાદીએથી કહાડી મૂક્યો.

૧૬૬૬ શાહજહાંનું મરણ.

૧૬૮૬ ઔરંગજેબે બીજાપુર લીધું.

૧૬૮૭ ઔરંગજેબે ગોલકોંડા લીધું.

૧૬૨૭ શિવાજીનો જન્મ થયો.

૧૬૫૯ અફ્ઝલખાંનું મરણ.

૧૬૭૪ શિવાજીએ મહારાજા ધીરાજની પદવી ધારણ કીધી.

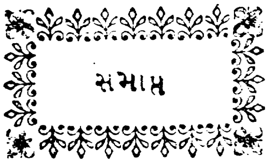
૧૬૮૦ શિવાજીનું મરણ.

૧૭૩૮ નાદિરશાહની સ્વારી. તેણે મુગલાઈ ફોજને કર્નાલની લડાઈમાં હરાવી.

૧૭૪૮ સરહિંદની લડાઈ. મહમદશાહનું મરણ. નિજામ-ઉલ-મુલ્કનું મરણ. શાહુ રાજાનું મરણ.

૧૭૬૧ પાણીપતની ત્રીજી લડાઈ. અબદલીએ મરેઠાને હરાવ્યા.

૧૮૫૭ દેશીપલટણોએ બળવો કર્યો.

આ ચોપડી

ધોબીતલાવપર મી૦ આદરજી માસ્તરનો કુ૦ ની

દુકાનેથી મળશે.

